

DEBRECENI PROTESTÁNS LAP

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETI KÖZLÖNY.

<p>A lap szellemi részét illető minden közlemény a szerkesztőség címe alatt küldendő.</p>	<p>Megjelen hetenként egyszer szombaton, másfél íven. Előfizetési ár: egész évre 6 frt (12 korona), félévre 3 frt (6 korona). Hirdetések díja: <i>Benn a lapban</i> egész oldal 8 frt, féloldal 4 frt, negyedoldal 2 frt; <i>a borítékon</i> egész oldal 4 frt, féloldal 2 frt, negyedoldal 1 frt. Többszörös hirdetésnél árendemény adatik. Bélyegdíj minden hirdetésnél külön 30 kr. Egyes szám ára 15 krajcár.</p>	<p>Az előfizetési és hirdetési pénzek s a lap megrendelésére és szétküldésére vonatkozó összes megkeresések Karai Sándor tanárhoz (Rákóczy-utca 46. sz.) intézendők.</p>
---	---	--

Református egyházunk helyzete a mai közhangulatban.

Érdekes és mindenestre tanulságos volna a közérzést és közgondolkozást gyökerében és irányában, alapos tanulmány tárgyul venni. Azt a kohót mintegy, hol a tények születnek; azt a pontot mintegy, hova a törekvések összefutnak. Így sok *részletes* dolog nyitját megtalálnók, mely részletek fölött sokszor töprengünk és csodálkozunk.

Tény, hogy az evang. ker. élet tápláló elvei, mintegy gyökérszállai, nem találnak kellő talajt a közérzületben és közgondolkozásban. *Életről* beszélünk és nem formákról. Mert a formák iránt túlságos az előszeretet. *A dolgok színe és alakja* nagyon is közkedveltségnek örvend nemcsak a műveletlen elemeknél, — hol nem is kívánhatunk mélyebbre vágyó értelmet, — hanem a műveltebb társadalmi rétegek-nél is. A formák uralják inkább a mai közgondolkozást s éppen azért nehéz a prot. egyház helyzete, azon egyházakkal szemben, hol „formadat esse rei!“

Élet: az őszinteség, egyszerűség, igazság. Az ilyen élet nyilvánulása: természetes és vonzó. A társadalmi ember szellemi és erkölcsi érzéközése: az erkölcsi és értelmi elemek kölcsönös kicserélődése s ez úton megtermékenyülése. Ez a nagy, általános életfolyamat elve mindenütt a természetben. Minél gyorsabb, közvetlenebb az anyagcsere, annál teljesebb az életfolyamat, növény- és állatéletben egyaránt. A szellemi élet is e törvények alatt áll az ember-nél. Akár a tudomány elemei, akár a vallás-erkölcsi érzelmek elemei, csakis őszinte, nyílt, egyszerű formájokban és körforgásukban hatnak, az egyes egyének erkölcsi tényeinél közjóra, közboldoságra, köztökélesedésre. Ellenben minél több akadálylyal találkozik az őszinteség, egyszerűség, annál lassúbb az erkölcsi életfolyamat;

sőt az alakoskodás és színmutatás egyenesen útját állhatja a természetes közérzület kifejlődésének.

Részemről sohasem sóhajtoztam öreg nénikkel a világ gonoszsága miatt, sőt Istenben bízó lélekkel hiszem és vallom az általános előhaladás nagy élettani törvényét fönt és alant egyaránt, de azt is hiszem és vallom, hogy nekünk embereknek is tevékenyen kell közreműködnünk a természetes élettevékenység folyamatában. Az aztán már a mi bajunk, ha valóság helyett árnyékot ölelgetünk, ha nem hatolunk a dolog mélyére.

Azt látó szemmel láthatjuk, hogy mai társadalmi berendezkedésünk inkább a külső színre fektet súlyt. Legalább ezt szeretjük, ezt óhajtjuk előtérbe állítani, magán életünkben, családi életünkben, hivatalos állásunkban. A ledöntött válaszfalak, rendi elkülönzések helyett újabb válaszfalakat, rangosztályokat építünk fel, állítunk fel s némely gyerekes címekért, csillogó játékszerekért nagy a kereslet és tusakodás. Hiszem és remélem, hogy ha népünk műveltsége mélyebb medret ás, utódaink mosolyogni fognak némely nagyrabecsült dolgaink felett s közönyösségünk vagy lelkesedésünk tárgyain fejöket csóválják.

Rámutatok néhány jelenségre, melyek szinte érthetetlenek.

Azt látjuk, hogy az újabb egyházpolitikai törvények óta, a hivatalos magyar állam és a hatalmas klerus szinte felmondták egymás iránt a barátságot. A klerus, ezerirányú mutatós tevékenysége fokozott buzgósággal igyekszik befolyását növelni, falun és városban egyaránt, azoknak a gyűlölt szabadelvű törvényeknek és törvényhozóknak ellenére is. Pedig tényleg sohasem pendült bizalmasabb húron a politikai és egyházi hatalom. Köztudomású, hogy bármiféle állami ünnepszeg adja elő magát, ennek színét

és zamatját a kath. kultusz adja meg az ő csillogó ceremóniájával. Viszont, ha az egyház rendez valamelyes, bár egészen kizárólagos felekezeti ünnepélyt, megtalálja annak módját, hogy állami és katonai méltóságok fényes segédlete mellett csinálja meg. Például tavaly a karmelita templom felszentelése alkalmával Budapesten, állami hatóságok, kálvinista miniszterek csakugy közreműködtek, mint a papság. Olyan ügyesen ki tudják aknázni az államfő vallásos érzését, megjelenését, s bár a dolgok természetes rendszerint, a templomban a király is egy tagja a hívők közösségének s Isten előtt, mint a menyeyei atyának egy gyermeke van jelen, földi fényét levetkezve, szíve önmegadó alázatosságában a királyok királya előtt, mégis úgy kieszelek azt, hogy más vallású hatósági személyeket is kényszerítsenek erkölcsileg az ő vallásos szertartásaikban való részvételre. S úgy beleszokik aztán az ilyenekbe az ember, hogy fel se tűnik. Gondoljuk csak meg, hova haladtunk már a kath. ünnepekkel, midőn mindenféle állami hivatalnok, felekezeti különbség nélkül, várva-várja ez ünnepi napokat. Megkívánja aztán a többi is és észrevétlenül megy utána. Például a nyíregyházai községi polg. leányiskola, csakugy ünnepel minden kath. ünnepet, mintha kath. felekezeti intézet volna. A lőcsei állami főreáliskola táptintézetében csakúgy böjtölnek pénteken, mintha csak zárda volna.

Aztán emlékezzünk csak arra, hogy mióta Erzsébet királyné ama gaz merénylet áldozata

lett, e megrendítő esetet miként aknázzák ki, néha még a jobb érzést és ízlést igazán sértő látszatos hatásvadászatra. Mi tudjuk, hogy ama nemes szív, nemcsak életének utóbbi szomorú korszakában, de általában sohasem kedvelte az üres látszatos formaságokat. A dolgok lelke érdekelte és vonzotta őt, mint általán minden mélyműveltségű embert. Mi reformátusok, így hódolunk az ő emlékének. Nem síppal-dobbal, hanem lélekben és igazságban. S igazán bántó lehet, hogy némelyek szinte reklámként veszik eme szent emléket. Versek vannak forgalomban, iskolákban szavalják, mely versek állandó refrenje: *Erzsébet királyné, könyörögj értünk.* A lőcsei állami főreáliskola legközelebbi értesítőjében, egy émelygős tartalmú költemény címe így hangzik: *Földi patrónánknak, égi megtartónknak,* Erzsébet királynénak emlékezetére. A legmélyebb tisztelet mellett is, nem találja-e minden jóízlésű ember, legalább is különösnek, hogy tehát Istenre már szükség se lesz, sem itt a földön, sem ott fenn az égben...

S most jönnek majd a 900 évi ünneplések! Egyrészt az újszázadi jubileumi búcsúk, zárandok utak, különböző címek alatt és vállalatok által üzleti célokból rendezve, — másrészt itt a hazában előkészített ünnepek, melyekről persze az állami méltóságok, bírói és megyei hatóságok nem hiányozhatnak. S aztán olyan kellemesek az ilyen szentheverdel napok, midőn „rá zene zendül, kehely összecsendül“ — a mint az egri püspök palotájában éneklí Arany.

TARCA.

Weszprémi István emlékezete.

(Felolvastatott a debreceni „Csokonai Kör“ 1899. nov. 17. ülésén.)

„Mindig nehéz feladat volt egészen új nemzedékre régi történetek elbeszélésével hatni, kivált ha a múltat a jelennel egybekötő kapcsolatok szétszakadtak . . .“

Kem. Zs. id. Szász K. fel. t. eml. b

(Vége.)

Könyvét Szalontai gróf Tholdi Ádámnak ajánlja, ki az ajánló levél biznysága szerint árván maradott kis leánykája nevelésére kérte ki tanácsát. Bevezető soraiban a következőleg sóhajt fel: „Vajha eljöne már valaha az a boldog idő, melyben az értelmes tudós emberek a mi nemzetünkben is a gyermek nevelésébe belé tekintenének, ne biznák azt egyedül az asszony-emberekre, a kik csak nagy-annyoktól reájok szállott régi szokások szerént intézik e részben is dolgokat. Közönségesen melly hibás legyen a gyermek-nevelés, akár melly értelmes ember is könnyen átalláthatja, ha megtekinti, mennyi sok egészségtelen emberek vagynak mi közöttünk; melynek okát nagyobb részént annak lehet tulajdonítani, hogy ki-

tsínységünkől fogva rosszul neveltetünk, holmi egyre s másra rosszul szoktattatunk“. Ezután rámutat a halandósági statisztikára, mely a gyermekek pusztulásának ijesztő képét mutatja. Hangsúlyozza, hogy mindenek főoka abban van, mert helytelen előítéletek alapján az egészséges módszernek épen ellenkezőjét alkalmazzák a kis gyermekek nevelésében. Aztán előadja röviden, de minden lényegest érintve, mint kell bánni az újszülöttel születése pecétől kezdve. Különösen az öltöztetés és táplálás helytelen módja ellen kél ki s erre vonatkozólag ad olyan tanácsokat, melyek a mai orvostudományak is főprincipiukai e tekintetben. Igy erősen kikel a kisdedeknek ruhákkal való elhalmozása, nagy melegségben tartása ellen; ostromozza az u. n. fáslizást, erős pólyálást, mint a mely a gyermek fejlődésének szándékos megakadályozása; a táplálásban helyteleníti a gyermekek hizlalására irányuló anyai törekvést, mint a mely a gyermekek idő-nap előtti megbetegítésére, aztán elpúszttítására vezet. Majd részletesen leírja ezután a gyermekek okos öltöztetésének és észszerű táplálásának s általában nevelésének módját s e tekintetben könyve ma is hasznos útmutató. Nagy ellensége a dajka-rendszernek, mint a mely szerinte nemcsak a gyermekek, hanem az anyák betegeskedésének is legfőbb forrása. A gyakorlat emberének éles látásával, a tudós meggyőződésének bizonyító erejével és emberszerető szívének melegségével ostromozza a

Mert ne áltassuk magunkat egy pillanatra sem. Vallásunkhoz tartozó hivatalnokok, akár a bíróságnál, akár a vármegyénél, lassan-lassan úgy elszoknak tőlünk, hogy ők se veszik észre, mi is csak azon vesszük észre, hogy közelebb jutottak a kath. ceremóniákhoz, mint a magunk egyszerű köntöséhez. De hogy is ne!... Tessék csak meggondolni: az ember az ő vallásfelekezettel, annak istentiszteleti formájában lép közelebbi összeköttetésbe. Ez az összeköttetés egyszerűen lehetetlenné van téve a hivatalnoki testületnél a mi hitsorsosainkra nézve. Vasárnapja nincs a hivatalnoknak délig. Délután nem divat úri családoknak templomba menni, meg aztán szükséges is egy kis szabad mozgás, szórakozás. Az ünnepek is, — már t. i. a magunk ünnepei, — pihenő napok inkább, mint templomi gyakorlatok. Így aztán csak a kath. ünnepek maradnak fenn a mi hitsorsosainknak is. Ezek a kívánatos napok, a pihenés kedvéért.

Így aztán észrevétlenül átalakul a közérzés és közgondolkodás s mi sokszor csodálkozva tapasztaljuk, hogy kalvinista úri emberek távolabb állanak egyházuktól, mint kath. testvéreink, — s hogy — amint egyik napi lapunk közölte — egy magasabb osztályhoz tartozó vegyes házaspár, miután a menyasszony hite szerint a kálvin-téri templomban megesküdtek, innen mentek a jezsuita templomba egy újabb áldás elfogadására, a völegény hite szerint, lévén e völegény állami hivatalnok.

Így uralkodik a dolgok látszata azok lényege

szülék hiuságából, tapasztalatlanságából és makacsságából a társadalomra özönlő bajokat. Fejtegetéseiben mellőzi a tudós színt, úgy beszél mindenütt, mintha beteg ágy mellett állana s valóban, ez az egyetlen munkája hű képét adja annak, miként járt ő el a gyakorlatban s magyarázatául szolgál feltétlen nagy tekintélyének. Könyvét a következő önértetes kijelentéssel végzi: „Én ezen elmélkedésemnek rendiben minden iskolai igéket és tekervényes okoskodásokat félre tettem, világosan kívántam szólani azért, hogy mindenek épületet vehessenek egyaránt. A sok *Auctorok*-nak neveket is haszontalanul rakásra nem hordottam, jól tudván, hogy az a mostani idő szerént az értelmesekek előtt tsömör gyanánt tartatik, azzal másokat nem tanítunk, hanem csak tudományunkat kívánjuk karóhegyre függeszteni, vagy tanítóinknak s tudós eszmé-
rőinknek hizelkedni“.

„Az egészség fentartásának“ és „A hosszú élet megnyerésének Regulái“ „nem annyira a tökéletes egészségű és kemény természetű emberekre tartoznak, mint a gyenge természetű, benülő és tanuló emberekre“. Ezek a Regulák is az ő nagy tapasztalatáról s mindenben az egyszerű természetességhez való ragaszkodásáról tesznek bizonyosságot. Belőlük is az a meggyőződése olvasható, amit különben is folytonosan hangoztat, hogy az orvos főfeladata nem annyira a betegség gyógyításában, mint inkább megakadályozásában

fölött. Így lesz kapós a mutatós, a forma, a külhély s református egyházunk helyzete a látványos világban, szinte a mesebeli hamupipőke sorsára jut.

Teljesen meg vagyok győződve, hogy a visszahatás el fog következni, mert az élet hullámzás. Biztató jelek vannak a látóhatáron. A látszattal majd eltelik az értelem is, az érzelem is s ellöki a csörgő sapkát, mely csupán gyermekeket mulattat, mig gyermekek.

De ma még így érez, így gondolkodik a mi társadalmunk s ezért nehéz a mi álláspontunk: az egyszerűség, természetesség, igazság.

Andrásy Kálmán.

Az énekes könyv.

I.

Bajos dolog lenne e témát új oldaláról szellőztetni! Hiszen mióta a reform ügye megindult, egész irodalom keletkezett egyrészt a közölt ének-félék bírálatául; másrészt pedig oly célból, hogy legyen utmutató a reform végbevételénél s megvalósításánál! Szinte természetesnek látszik tehát, ha e lap mult évi 53-ik számjának „Különfélék“ című rovatában némi nehezteléssel fogadja a nt. Szerkesztőség azt, hogy most, — mikor már a reform-munka bevégződését óhajtottuk — egyszerre 2—3 helyen is emelkedik olyan kemény szózat, mely az egész reform felett pálcát tör!

Részemről ebben semmi komoly veszedelmet nem találok; sőt úgy gondolom: még mindig ideje van a szakértőktől származott tárgyilagos felszólalásoknak! S bár megvallom, nem voltam s most sem vagyok oly szerencsés helyzetben, hogy ama neheztelt felszólalások

áll. Mutatványul hadd álljon itt egy pár ilyen Regula. „A melly apró marhákat és barmokat bé-rekesztett helyeken mesterségesen hizlalnak és kerti veteményeket melegágyokban erővel érlelnek: sokkal hamarább (megromlanak) megbűszhődnek az emberben és így következképen nem olly alkalmasok a testnek táplálására, mint a mellyeket maga a természet készített el“. (65 l. X. Reg.)

„A kiknek magok multságokra nincsen elegendő idejek és alkalmatosságok, mint p. o. a tanuló embereknek, szükség, hogy az ételben és italban másoknál jobban mérsékeljék magokat. Elég ezeknek, ha huszonnégy órák alatt a husból tizenhat, a vegetabilékből pedig, az hová a kenyér is tartozik, huszonnégy lótnyinnál többet nem esznek. (XIV. Reg. 66. l.)

„Nem a tanuló és gyenge természetű embereknek való a disznóhús és a hal“. (XIX. Reg. 68. l.)

„Az erős italokon egyszeriben felhagyni semmi kárt nem okoz; a ki azoknak pártját fogja, hazud az“. (XXII. Reg.)

XXIII. Reg. „Az erős italok között a gyenge természetű és tanuló embereknek legjobb a bor: huszonnégy órák alatt megéri egy meszszellyel, mellynek felét vízzel, a többet a nélkül igyák meg“.

XXVI. Reg. „A serrel való élés nem jó a gyenge természetű és tanuló embereknek“.

(71. l.) A változó egészségű, benn-ülő és tanuló

tartalmát ösmerhetném, véleményem szerint: hadd szóljon a szakértő Váro Ferenc; hadd szóljanak mindazok, kik az alapos hozzászólásra képességet éreznek magokban; mert az elvi, szakszerű észrevételek csak növelhetik a várva-várt énekes-könyvnek belső értékét; s a szakértelem fegyvereivel támasztott harc távolról sem helyezhető egy kategoriába az olyan küzdelemmel, a minő volt például: a *szent-gáliak küzdelme*, kik köztudomás szerint a multban, — mikor mostani énekes-könyvünk készült, — annak életbeléptetése ellen botra kaptak s életre-halálra harcolni akartak!

Egy ilyen fontos, — mert vallásos életünk fundamentomát képező munkálat elkészítéséhez igen sok feltétel kívántatik; de mindenek felett idő kell hozzá! Micsoda szolgálatot vár felekezetünk az új énekes-könyvtől? Azt, hogy a jövő századok folyamán emelje a vallásos buzgóságot ott, a hol van; s teremtsen meg ott, a hol hiányzik! Sokalhatjuk-e hát, ha egy ily fontos szolgálatot teljesítő munkálat elkészítése közben évtizedek telnének is el! De azt sem szabad elfelejtelnünk, hogy mi e munkálat elkészítésének feltételei közül jóformán csak egygyel, t. i. az idővel rendelkezhetünk; az a szellem, mely e reform megkezdésekor uralkodott; az általánosan elhatalmazott anyagiság, mely szinte lehetetlenné tette e mai kor gyermekeinél a sziv és kedély őszinte megnyilatkozását: még nem tűnt el közülünk; fel kell elébb ébreszteni s megtisztítani minden ellenséges elemektől a sziveket és lelkeket s csak azután számíthatunk olyan dolgozatokra, melyek az új énekes-könyvben méltó helyet foglalhatnak!

Nem én vagyok az első, sem az utolsó, ki fájdalommal eltelve állítom, hogy ugy világi, mint egyházi rendü ifjabb nemzedékünk olyan levegőben növekedett fel, melyből a belső életnek, a vallásosságnak fűszerei teljesen hiányoztak. Ha 30 évesnél hosszabb lelkészi pályám lefolyására visszaemlékezem: azon ifju emberek között, kik egyszer-mászor templomi szolgálattételre nálam megjelentek, alig akadtam olyanra, a ki

énekelni tudott vagy szeretett volna! Sőt a mi legfájdalmasabb! ezen ifjak magaviseletéből azt a benyomást nyertem, hogy közülök még az is, a ki talán tudott énekelni, előnyösebbnek vélte magára nézve éneklésbeli tudománya eltitkolását; mintha félt volna, hogy hátrányára leszen és kisebbnek fog előttem feltűnni, ha ki nem mutatja az ének'és iránti ellenszenvét; mintha szégyennek tartotta volna, ha én felösmerem, hogy ő énekelni tud!

Bizonyára kívánatosnak tartottuk az új énekes-könyv összeállításánál, hogy a világi elem, — mely hithűségét, vallásos buzgalmát az elmúlt és lezajlott néhez időkből vérével is kész volt megpecsételni, — ki fogja követelni a maga részét ez istenes munkából! De hogy a munka orozslán-részét a mi lelkészi-testületünk a legnagyobb készséggel és vágyódással magára ne vállalja: ez! rendes viszonyok között nem is álmodhattuk volna! Hol van az a lelkészkar, mely a mostani énekes-könyv felséges darabjaiban az előző kor lelkészeinek homlokára illő koszorukat napról-napra látja s e drága hagyományt újabb szerzeményekkel akarná gazdagítani? Ott rejtőzködik a *semmivel nem törődés*, az *érzéketlen közöny* kódének palástjába beburkolva magát; s a mint telnek a napok napok után, a mint mulnak az esztendők, egyre csak ennyit hangoztat: *senki se várjon tőlem új éneket!*

Szent Dávid király legszebb énekeit soha sem irta volna meg, ha a szükség, üldöztetés, lelki bánat és gyötörődés nem adnak neki ösztönt arra, hogy keressen magának védelmet az Istennél! Ime! a mai kor lelkészei, kik külső ellenség által nem üldözettek, hanem ott ültek a szükség, szegénység babyloniai fogságában: nem találtak semmi olyas érzést, semmi olyan gondolatot, melynek kifejezést kell vala adniok! *Lantjaik, cyteráik, hegedűik ott hevernek hosszú idők óta felfüggesztve a megélhetés gondjainak fűzfáján!*

Vajjon lesz-e már ébredés e hozzánk nem illő közöny halálos álmából? Vajjon elmondhatjuk-e a kö-

emberek vagy ne egyenek vacsorát, vagy ha esznek is egy keveset, vegetabilékből álljon az, nem húsból. Étél után hamar soha le ne feküdjenek“.

(72. l.) „A gyenge természetű embereknek igen ártalmas sokáig alunni. Akik felébredvén egyik oldalokról a másikra forognak, szintén ugy elfáradnak, mintha kaszáltak vagy kapáltak volna; azoknak testek megnehezdedik, étel-béli kívánságok elvész. De ha idején felkelnek jobban ehetnek, (jobban emészthetnek), testeknek és elméjüknek vidámsága megmarad.“ És így tovább.

Weszprémi István egyéniségének egyik alapvonására, rendíthetetlen hiten nyugvó mély vallásosságára vet igen szép világot egyik fordított, s pedig angolból fordított munkája: a „Gazda-ember Könyvetskéje“, melyet *Wood Edward* hasonló című művének tizedik kiadása után ültetett át. Népies vallásos irat ez, hasonló a Szikszay-féle „keresztyén tanítások“-hoz. Sorra veszi a gazdálkodó ember életének minden fázisát, Istenre viszi vissza minden emberi dolognak az eredetét s aztán minden egyes cikkely után egy egyszerű, de közvetlenségével mindig megható szép imát csatol. És Weszprémi olyan gondnal, olyan szeretettel dolgozza át ezeket a kegyes elmélkedéseket és imádságokat. mintha nem is orvos, hanem gyakorló, gyakorlatát lelke mélyéből folytató lelkész volna.

Mellözve többi munkáit, még egyről kell meg-

emlékezni. Ez a „Pannoniae Luctus“ című, melyet halála előtt való évben, 1798-ban adott ki. Egy 1544-ben Krakkóban kiadott latin epigramma-gyűjteménynek újból való kiadása ez. Az epigrammák azokról az előkelő magyarokról szólnak a kik a mohácsi ütközetben, s az az után következő 17 esztendő alatt a török háborúkban a haza védelmében estek. Kiadásával, amint előszavában mondja, két dolgot akart elérni. Egyik az, hogy az elhunyt nagyok emlékezetét a késő ivadék előtt megújítsa; másik, hogy megmutassa általuk, kiktől tanulták a magyarok a versírás mesteriségét. A kiadás elé érdekes, irodalomtörténeti szempontból értékes bevezetést írt, melyben a magyar költészet kezdeteiről értekezik. A könyvet, melyet az akkori írók nagy örömmel fogadtak, halála után ujra kiadta családja, hozzácsatolván még a Weszprémire írott dicsőítő ódákat, Weszpréminek magának verses műveit, s az Egészség fentartásának réguláit, ugyszintén rövid életrajzát, műveinek jegyzékét, s a könyv elejére sir-emlékének metszetét.

Nem volna méltányos, ha elhallgatnám még azt a mélységes szeretetet, a mellyel Weszprémi a debreceni főiskola iránt viseltetett mindvégig. Ő, a vallásáért szülővárosából kiüldözött buzgó református ember, soha sem feledhette el, hogy egy évtizedig az Alma-Mater megkülönböztetett kedvence volt. Meg is hálálta ezt; mert midőn a Mária-Therézia-féle rendelet a Kollegiumot

zeli jövőben az Énekek-éneke szerzőjének eme szavait: *az én szerelmesemnek szavát hallom! ime ő, imhol jó. sietvén im e hegyeken, vigadozván im ez halmokon!* Az általános jelekből következtetve: még egy hamar alig lehet reményünk hozzá. Mert a sziveknek és lelkeknek átalakulása olyan processus, a mi mai napság, mikor a csodák kora lejárt — kevés idő lefolyása alatt meg nem történhetik. Még talán jó ideig fogunk sóhajtozni az orvoslás után, ezt kiáltva: *„Óh kerteknek forrása, élő vizeknek kutfeje, melyek folynak a Libanusról! Serkenj fel északi szél és jöjj el déli szél, fujj az én kertemre, hadd folyjanak annak drága illatu szerszámai (Énekek-éneke).* De a mi a vegeredményt illeti: én nem aggodalmaskodom; lehet, hogy az anyagi gondokat valahára szüntető *congrua enyhe déli szellője* egyidőre még elfogja mámorosítani a sziveket és lelkeket; de annyira bizonyára nem, hogy ne akarnának más hanggal is törődni, mint a *koronák* csendésével!

Bary Sándor.

TANÜGY.

A reformiskolák és a németországi középiskolai reformtörekvése: a német philologusok és tanférfiak nagygyűlésein.

A középiskolai tantervek revisiója óta, ha nem csalódom, középiskolai szervezeti reformkérdésekről tanáregyesületünk debreceni közgyűlésén hangzott el az utolsó szó. A középiskolai egyenlő jogosítás elvének s a vele kapcsolatos reformtervezeteknek ismertetése volt az előadás tárgya; általános körvonalakban meg volt benne rajzolva a jövő középiskolája, sőt a gyűlés elvben hozzájárult az előadó propositiójához, hogy t. i. az egységes jogosítású középiskola kérdését felszínen tartja, s ez irányban a tanári közvélemény előkészítését óhajtja.

egyszerre megfosztotta minden jövedelmi forrásától s az előjáróság a külföldi protestánsok áldozatkészségéhez folyamodott segítségért: ő volt az, a ki a segélygyűjtést magára vállalta s tanulmányai mellett annak eredményességéért mindent elkövetett. Törekvését siker is koronázta. Angliában tartózkodása alatt az akkori viszonyokhoz képest nagy összeget gyűjtött a főiskolának, megvetette alapját a ma is meglévő s körülbelül 30–35 ezer frtra rugó angol alapítványnak, örök hálára kötelezven le ezzel maga iránt kartársait s a maradékot egyaránt.

Ha a hely és az alkalom engedné, sokat, nagyon sokat lehetne még a Wespriemi egyéniségének jellemzésére elmondanom. De talán az eddigiekből is eléggé kiviláglik, hogy Wespriemi kimagasló alakja volt korának, hervadhatatlan dicsőséget szerzett életével és munkálkodásával a magyar névnek, közelebről Debrecennek s megérdemelte tőlünk, hogy halálának 100-ik évfordulóján egy kegyeletes pillantást vessünk mi ránk is fényt sugárzó fényes pályájára.

Adjon az Isten a magyar nemzetnek s adjon különösen Debrecennek sok olyan lelkiismeretes polgárt, a milyen ő volt!

Debrecen, 1899. nov. 16.

Dr. Gulyás István.

E körülmény indított arra, hogy a körünk munka-programjába ismertetés végett különben is felvett tanügyi mozgalmak közül az u. n. reform-iskolákra hívjam fel körigylésünk ügyelmét és érdeklődését, meg lévén győződve arról, hogy míg egyfelől a tájékozódás ezen iskolák szervezete felől az egységes jogosítású törekvésekre némi világot vet; addig másfelől az egységes jogosítású reform-kísérletekről s az ezekkel összefüggő kérdésekről folyt igen érdekes és fontos eszmecserék alapot, sőt sok tekintetben bő anyagot nyújthatnak nekünk is e kérdések fölött való gondolkodásra.

Ismertetésemet azon jelentésekből állítottam össze, melyek a németországi u. n. „*Neuphilologen*“ Bécsben 1898-ban tartott 8-ik nagygyűléséről továbbá a „*Verein für Rheinische Schulmänner*“ 1899-iki ápr. 4. kölni gyűléséről s végül a „*Verein für Philologen und Schulmänner*“ 1899 szept. 28-án Brémában tartott 45-ik közgyűléséről a német folyóiratokban megjelentek. A hol alkalom kínálkozott s helyénvalónak láttam, felvettem az ismertetés keretébe a reformkísérletekről eddig elhangzott nyomósabb véleménynyilvánításokat is.

A mi ezen gyűléseknek a tárgyalásokból kifolyó álláspontját illeti, az általánosságban előre akként jellemezhető, hogy a bécsi „*Neuphilologentag*“ a reformiskolák mellett tört lándzsát, ellenvélemény nem nyilvánult; Kölnben az elnöki székéből kiadták a jelszót, hogy a reformiskolai törekvésekkel szemben állást kell foglalni; Brémában pedig már egy a reformpárt, mint a régi humanista gymnasium legtekintélyesebb hívei sorompóba lépnek.

Mielőtt azonban tulajdonképeni tárgyamra térnék, tájékozódunk szükséges a németországi középiskolák jelenlegi szervezetéről.

Ismeretes, hogy Német- főleg Poroszországban — úgy mint nálunk 48 év előtt — a jelen század elejéig az egységes latin iskola elégitette ki egyfelől a műveltebb jobb módú osztály műveltségi szükségleteit, másfelől felsőbb évfolyamaival előkészítő iskola volt a felsőbb tudományos pályákra. Ma a gymnasiumok az a része, mely régen a polgári iskola szerepét töltötte be Németországban 3 alakban vannak fenn: u. m. progymnasium, prorealgymnasium és reáliskola 6—6 osztálytal. Ezekon kívül az 1892-ik tanügyi szervezkedés óta vannak ott még tulajdonképeni felsőbb középiskolák, főreáliskolák, realgymnasiumok és gymnasiumok alakjában mindnyájá 9 évi tanfolyammal. Ezeknek 3 felső évfolyama van hivatva, a tudományos pályákra való előkészítésre.

Az első évfolyamban mindenütt 4 elemi népiskolai osztály elvégzése kívántatik. A gymnasium és realgymnasiumban a *latin* kezdődik az első évfolyamban (sexta); a harmadik évfolyamban (quarta) a francia; a negyedik évfolyamban (untertertia) a gymnasiumban a *görög*, a realgymnasiumban az *angol*. A főreáliskolák első évfolyama kezd a *franciával*; a negyedikben jön az *angol*. Az 1892-iki szervezés óta minden 9 osztályú középiskolában a 6-ik évfolyam után (untersecunda) u. n. záró vizsgálatot (Abschluss-Prüfung) tartanak, melynek sikere az egy éves önkéntesi jogot biztosítja. Ez által akarják elérni, hogy a 9 osztályú iskolák felé tóduló tömeget a 6 osztályú latinmentes iskolák felé (progymn.- prorealgymn.- és reálisk) tereljék. Látni való, hogy az önkéntességi jog elnyerése miatt Németországban igen fontos szerepe van a 6 osztályú középiskolának, jobban mondva a középiskolák 6-ik évfolyamának.

Természetes, — ugymond — Walter igazgató

(Frankfurt a. M.) a *Neuphilologentag* előadója, hogy ott is a társadalom azon iskolának ad előnyt, mely gyermekeiknek a legtöbb jogosultságot biztosítja. Mivel ez a monopolium még mindig a latin iskoláé, tehát a 9 osztályú gymnasiumok a legnépesebbek. Ellenben a latinmentes 6 osztályú intézetek népessége, dacára az 1892-iki tanterv-nyújtotta jogosultság jelentékeny kibővítésének, még mindig jelentéktelen. A gymnasiumok felé tódulás kis városokban is rendkívüli, a vágyakozás és törekvés gymnasiumok fellállítása után különösen hivatalnokok, befolyásos egyéniségek, sőt testületek és hatóságok részéről is oly általános, hogy vannak községek, melyek anyagi erejükön felül is minden áron gymnasiumot állítanak, holott gyakran népességük igen csekély marad.

Érdekesek Walternek a középiskolák látogatottságáról az 1889/90-iki évről közölt hivatatos számadatai s még érdekesebbé teszi azokat a belőlük vont azon következtetéssel, hogy a poroszországi összes felső középiskolák (9 osztályuak) 1892. év óta is akként vannak szervezve — az egy felsőbb polgári iskola kivételével — hogy tanterveik tényleg az összes tanulók 20·5%-jének műveltségi szükségleteire szolgálnak. Lásuk a számadatokat.

Az 1892-iki tantervhez nyújtott tájékoztatás a következő adatokat szolgáltatja: Poroszországban 1889/90-ben az összes középiskolai tanulók száma volt 135,337; az életbe kilépett 20,038 és pedig: a) érettségi bizonyítvánnyal 4105; b) egy éves önkéntesi jogosultsággal 8051; c) e cél elérése nélkül 7882, azaz az összes felső középiskolákban csak 25·5% érte el az illető tanintézet célját; 40·2% megelégedett az önkéntesi jog megszerzésével, 39·3% e nélkül hagyta el a középiskolát. Tehát csak 20·5%-je nyert a középiskolai ifjúságnak befejezett képzést. *E fennhangon beszélő számadatok ellenére* mégis mindeddig a felső középiskolák a felsőbb polgári iskola kivételével úgy vannak szervezve, hogy a tanulók csupán 20·5%-jének műveltségi szükséglete irányadó a tanterv alkotásában. Nem csoda tehát, ha Németországban a 6 évfolyamu intézetek egybeolvasztásának a gondolatát oly hevesen védem. Maga a porosz közzokt. kormány is az 1892-iki tanterv megalkotásánál világosan felismerte a bajt s nagyon megfontolandónak tartja az egybeolvasztás gondolatát. De egyelőre a maga iskoláiban csak a reálgymnasiumban és a reáliskolában engedi meg, hogy csak az első 3 évfolyamban latin nyelv nélkül közös alapon szervezkejenek, az összes középiskolák részére pedig a további kísérletet, tekintettel a félreismérhetlen praktikus előnyökre, melyek e terv kivételével járnak, kilátásba helyezte. Az ily közös alapon szervezkező iskolákat nevezik ez idő szerint „*reformiskoláknak*“ s mivel az állam nem minden iskolával rendelkezik, a rendelkezése alatt nem álló intézetek a kormányi engedélyen tulateszik magokat s a kísérletben tovább mennek. Jelenleg már 31 ilyen reformiskola van Németországban. (Poroszországban 22.)

Walter igazgató a reformiskolák célját a következőben körvonalazza: A reformiskolák az eddigi trifurcatiával szemben az egyes intézetek között az egységes alapon nyugovó összeköttetést a lehető leghosszabb időre óhajtják visszaállítani; meg akarják könnyíteni az átlépést egyikből a másikba, lehetőleg könnyíteni akarnak a korai iskolaválasztásból eredő káros következményeken. E cél gyakorlatban oda irányul: ki kell próbálni, nem lehetne-e a latin oktatást a gymnasiumban és a reálgymnasiumban a tanítási cél ve-

szélyeztetése nélkül továbbá a görögöt, 2, 3 évvel hátrább tenni.

Az egységesítés próbája ez idő szerint kétféle tanrendszer szerint folyik. Régibb az *altonai* (követi 11 reformikola), mely a reálgymnasiumot kapcsolja össze a reáliskolával. Az idegen nyelvi oktatást kezdi a franciával; a 3-ik évfolyamban a reáliskolában jön az angol, a 4-ik évfolyamban (untertertia) a reálgymnasiumban a latin.

A *frankfurti* rendszer már a gymnasiumot a reáliskolát és a reálgymnasiumot kapcsolja össze és az idegen nyelvi oktatást, szintén a franciával kezdi; 3 évig pusztán ezt az egy nyelvet tanítják. Ehhez a közös alaphoz csatlakozik a 4-ik évben (untertertia) a gymnasium és a reálgymnasiumban a *latin*; a reáliskolai részen az *angol*; a tanítás két évig így folyik; aztán a 6-ik évfolyamban a gymnasiumban még a *görög*, a reál gymnasiumban pedig az *angol* vétetik fel. *Es így a 4-ik és 5-ik évben* is még a gymnasiumban és a reálgymnasiumban a tanterv majdnem ugyanaz, hogy az átlépés egyikből a másikba könnyebb legyen. A fentebbiekből látható, hogy a két intézet: gymnasium és reálgymnasium számára 5 évig az alap közös. A gymnasiumban az angol, mint nem kötelező tárgy eddig a 6-dik évfolyamban kezdődött. De a frankfurti reformgymnasium csak 2 évvel később az unterprimában, 8-ik évfolyamon kezdi ujabbban; de kötelező 3 órán tanítja a 2 felső évfolyamban.

A francia nyelvet azért kezdik a latin helyett, mivel a gyermeknek azon képességét, hogy utánzásból könnyen tanul nyelvet, — kihasználják; úgy kell tanítani az idegen nyelvet, mint az anyanyelvet t. i. beszéléssel. Ez a comeniusi jelszó az irányadó. Három év múlva már a latint a franciából tanulják. Ismernek már temérdek francia szót, melyeknek hasonlósága s a két nyelv közeli rokonsága (bene—bien melior—meilleur) a tanításban nagy előnyt nyújt. A methodus gyakorlati és inductiv a grammatikai tanítás.

A görögnél magunk is látjuk a nagy nehézséget, hogy egy év alatt épen a záró vizsga (abschlussprüfung) előtt semmire sem mennek azok, akik innen az életbe lépnek. Ezért értekező javasolja, hogy a záró vizsga után távozókra inkább az angolt tegyék kötelezővé, melynek több praktikus hasznát vehetik. Sokan a mellett vannak, hogy a görög és az angol kurzus egyszerre a záróvizsga után a 7-ik évfolyamban kezdődjék. Az angolra nézve többen az értekezővel együtt ebben nem hajlandók engedni, mert a záróvizsga után távozóknak szükségük van az angol nyelvre és javított tanterv és módszer mellett az utolsó évfolyamban is vihetik annyira, hogy hasznuk lehet belőle.

Walter igazgató visszautasítja azon ellenvetéseket, hogy ő és követői a latint a sextából, tehát a kezdő évfolyamból kiszakítván, e szakot tönkre teszik. Ellenkezőleg azt tartják, hogy e latin gymnáziumi iránynak a legjobb szolgálatot teszik. Mert a tanulók fejlettebb értelemmel és több képzettséggel fognak a 4 évfolyamban a latinhoz s ezen nyelv értése s tanulása hasonlíthatlanul gyorsabban és könnyebben megy, mint a sextában. Azt tartják, hogy a tanulók fejlettsége s az intenzivebb tanítás folytán a humanistikus gymnasium visszanyeri azt, amit az új tantervek által a későbbben kezdés által veszített.

Ujabbban az értesítőben állítják, hogy az eddigi eredmények főleg a latinban minden tekintetben kielégítők (Kiel, Hannover, Frankfurt, Barmen, Magdeburg), a szülők is örömmel üdvözlnek az újítást. A görögből

elért eredmények még különbek (Frankfurt) s beigazolják azon tételt, hogy egy új nyelv tanulásánál a reáfordított időnek kisebb szerep jut, mint a belátásnak és érettségnek az a foka, melylyel a tanuló rendelkezik.

A reformiskolák mellett felhossa, hogy különösen kisebb városok számára igen alkalmas, mert a szülők gyermekeiket a 6-ik évfolyamig otthon tarthatják, a mit a költségen kívül, mit az idegen helyen való taníttatás okoz, a házi nevelés és az egészség szempontjából is igen fontos körülmény. A társadalmi szétválás is kikerülhetővé lenne, ha a gyermekek lehető sok ideig együtt maradnának, a gymnasium növendékei nem éreznék oly korán azt a társadalmi fölényt, melyet ma a nagyobb jogosultság révén másfajta középiskolai társaik felett kétségkívül éreznék és éreztetnek, mintha ők meg volnának különböztetve amazoktól.

Paedagogiai okok is szólnak a reformiskolák mellett. Az egymásmellett helyére jő az egymásután; könnyebb után a nehezebb; imitatoria következik a reflexio. A végcél pedig az összes iskolák egyenjogósítása egy közös szervezet alapján. Ez az óhaj és követelmény folyton nagyobb elismerésben részesül.

Az előadást zajos helyesléssel fogadja a kongresszus s ennek kapcsán több resolútiót fogad el egyhangulag; melyek közül legfontosabbak: hogy az angol philológiának minden német nyelvű egyetemen rendes tanszéke legyen, hogy az angolt és franciát rendes tantárgyúl be kell venni, minden német és osztrák-német gymnasium tantervébe stb. stb.

Sokan a reformiskolai kísérletek sikerétől nagy eredményeket várnak Németországon. Várják, hogy az egész középiskolai rendszert alapjában meg fogja változtatni. Nem tekintve azt, hogy közép vagy kis népességű városokra nézve a középiskolai kérdés szerintök meg lenne oldva, még egy fontos dolgot értenek el. Ugyanis öt évfolyamon keresztül vezetett közös a apú tanítás mellett igazságosan el lehetne dönteni nem azt ugyan, hogy egy tanuló a gymnasiumba, reálgymnasiumba, vagy főreáliskolába való-e? hanem teljes bizonyossággal azt, hogy egyáltalán felsőbb iskolákba, tudományos pályákra alkalmas-e? Tehát ily értelemben a közös alapú iskola célszerű eszköz a valódi tanulói anyag elkülönítésére és megválogatására vagyis az „Auslese-Mechanismus“ kiselejtező gépezet fel volna találva.

Jellemző a reformiskolai törekvésekben az, hogy nem az u. n. exact tudományok, t. i. nem a matematikai és természettudományi ismeretek bővítését célozzák, inkább a modern nyelvek térfoglalásának igen érdekes fázisát tüntetik fel. Vannak is Németországon humanisták, kik azt vetik szemökre a reformereknek, hogy azt teszik, a mit a század elején Humboldt V. és társai, kik iskolai reformjaikban nem a matematikai és természettudományi ismeretek erősítésével rontották meg a régi gymnasiumot, hanem az újabb nyelvek bevitelével.

A kik a porosz középiskolai oktatás szervezetét a történeti fejlődés folyamán — genetice bírálják, a reformiskolai törekvések nyomán keletkező alakulásokra nézve a következőleg okoskodnak:

A porosz közoktatási kormány mai középiskolai szervezete az általános műveltség alapján áll. Következetes fejlődés az 1882. és 1892-iki tanügyi szervezeteiből kifolyólag a jövőben arra vezethet, hogy a három teljes intézetből egy középiskola alakulhat meghatározott idegen nyelvi különbséggel. A humanisztikus műveltség elemét a tantervben a vallás, nemzeti nyelv,

történelem adja; a reálistereket a matematika, természettudományok földrajzzal és rajzzal nyújtja; ezek mellett még marad tér és idő az alsó tagozatban egy, sőt két idegen nyelv erélyes tanítására, sőt a felső évfolyamokban harmadikára is. És ha az idegen nyelvek választása tekintetében némi szabadság hagyatik fenn, a nélkül, hogy az intézetek jogosultsága az idegen nyelvek választásától tétetnek függővé; úgy a jövőben egy klasszikai nyelvű és egy vegyes nyelvű gymnasium fejlődhetik ki s élhet meg békésen egymás mellett.

E következtetés meglehetősen közel jár azon tervezethez, melyben a mi közoktatási tanácsunk a mileniumi congresszus álláspontjára helyezkedve a közokt. Miniszter Ur 1896-iki ösmeretes rendeletére a magyar egyenlő jogosítású középiskolát háromféle típusal contemplálja; de (L. Dóczi J. felolvasását a debreceni (1898. július 5.) közgyűlésen) lényeges különbség az, hogy a mi tervezetünk az egyenlő jogosítású középiskola alapjának, a mai gymnasiumot tekinti.

Mint az eddigiekből látható Németországban a reformiskola hívei bizalommal vannak a kísérletek sikere iránt, sőt vérmes reményekkel tekintenek a jövőbe s az általános csendről, mely közel 10 év óta törekvéseiket kíséri, szinte már-már hajlandók voltunk hinni, hogy a reformiskolákkal a negyedszázad óta vajdó középiskolai kérdés megoldásának helyes módját fel is találták. Pedig az újabb jelek azt mutatják, hogy még nagyon távol vannak tőle.

Hosszas szélesend után erősebben tör ki a zivatar. A reformiskolák ellenesei főleg a humanista gymnasium védelmezői régóta hallgatnak ugyan, de figyelemmel kísérték a reformtörekvéseket s mint a harc kezdetéből ki fog tűnni, nem szüntek meg fegyvereiket élesíteni. A „Verein für rheinische Schulmänner“ 1899. ápr. 4-iki kölni nagygyűlésén hangzik el az első harcias szózat maga az elnöklő titkos tanácsos dr. Jäger O. a reformiskolák tekintetében különösen két pontra hívja fel komolyan a gyűlés figyelmét: 1. hogy állást kell foglalni a vérmes reményekkel fellépett reformiskolai kísérletekkel szemben; 2. fontolóra kell venni, hogy lassanként mint fog belopózkodni egy másik baj t. i. a már is sokfelől nyíltan jelentkező s fokozódó tendenciával mesterségesen eszközölt megterhelése a tanítóknak, a mi tovább így nem tarthat. „Ítéletökre bizom — ugymond — vajon az új alakulás, mely a reformgymnasium csalogató címe alatt fellépett, nem azon alapján téves feltevésből indul-e ki, hogy az ifjuság lehető legkönnyebb és legkényelmesebb módon tanulja a nyelveket a helyett, hogy abból indulna ki, mit kelljen a nyelveken és nyelvekből tanulni? Régi berendezkedésünk és tanrendszerünk azon alapelveken nyugszik, hogy vezető köreink ifjuságának nyomatókosabban és hathatósabban kell dolgoznia, mint a többinek és hogy ezt a komoly munkát elég korán kell kezdenie.

(Folyt. köv.)

Sinka Sándor.

Utastítás a gymnasiumi igazgatók számára.

Arról a tervezetről van szó, a melyet a tiszántúli ev. ref. egyházkerületi közgyűlés megbízásából az állami középiskolai igazgatók számára kiadott miniszteri utastítás alapján készített Dóczi Imre, a tiszántúli ev. ref. gymnasiumok felügyelője, s a mely most a kerületi végzés értelmében a kerületbeli gymnasiumok igazgató tanácsainak és tanártestületeinek véleményadás céljából megküldetett.

Az egyházkerületnek abban a tényében, hogy ily utasítás készítését elrendelte, ismét egyik örvendetes bizonyítékát látjuk annak az öntudatos és tervszerű gondoskodásnak, a melylyel kerületünk a főhatósága alatt álló tíz gymnasium belső életét a modern középiskola színvonalára törekszik emelni. Az első nagyfonságú lépés volt ebben az irányban a felügyelői állás szervezése útján a szakfelügyelet létesítése, a mely egyfelől az egyes gymnasiumokat a kerülettel szorosabb érintkezésbe hozta s a kerület felügyeleti jogát az egyes intézetekkel szemben hathatósabbá és gyümölcsösebbé tette, másfelől pedig biztosítékául szolgál annak, hogy az egymástól elszigetelt intézetekben úgy felekezeti mint paedagogiai szempontból közös és egységes szellem honosuljon meg s a rend és a haladás szükségének érzése úgy a tanári karokban, mint a fentartó testületekben állandóan ébren tartassék.

De bármily kiváló szakférfiú kezébe legyen is adva ennek a szakfelügyeletnek a gyakorlása, kétségtelen, hogy az egyes látogatásoknak természetesen rövid tartama és nagyobb időközökben való ismétlődése miatt a felügyelői intézménynek nem lehet meg az az állandó jellegű hatása, a mely az intézet mindennapi életében is oly mértékben érezhető volna, a mint ezt az ügy érdeke megkívánja. A felügyelői intézmény hatásának biztosítása és maradandóvá tétele első sorban a közvetlen vezetés és felügyelet útján érhető el, a melynek gyakorlása az intézet igazgatójának feladata. Az igazgató az, a ki első sorban felelős az intézet erkölcsi, tanulmányi és fegyelmi állapotáért, ő van abban a helyzetben, hogy mindennapi tapasztalásból ismeri az iskola mindennemű viszonyait, neki van módjában, hogy közvetlenül és állandóan hatást gyakoroljon az iskolai élet helyes irányban való folyására.

Az igazgató tiszte és hatásköre általánosságban és főbb vonásokban a conventi rendtartásban van megállapítva, a mely szerint kötelessége az igazgatónak az oktatás és a nevelés összehangzatos vezetése s ügyebből a szempontból, mint a kötelességteljesítés szempontjából a tanárok működésére való felügyelet. A *vezetés* és az *ellenőrzés* elve tehát világosan meg van állapítva, de oly általánosságban, hogy e mellett teljesen az igazgató egyéni felfogásától, sokszor személyi viszonyoktól is függ az, hogy vezető és ellenőrző tiszte mily mértékben és mily módon teljesítse. E mellett a külső administráció terén is annyi részletes tenni való néz az igazgatóra, hogy a conventi rendtartásnak nehány idevonatkozó pontja még meglehetősen tájékoztatásában hagyja különösen a kezdő igazgatót.

Éppen azért nem kis fontosságot tulajdonítunk oly utasításnak, a mely az igazgató elvben megállapított feladatait részletesen felsorolja, ezeket az elveket az iskolai életnek lehetőleg minden mozzanatára alkalmazza s úgyszólván az iskolai élet, a tanári közös munka irányító és mozgató lelkévé teszi.

Az előttünk levő tervezet az iskola lelkes szeretetének és széleskörű elméleti és gyakorlati tájékozottságnak a műve. Az állami középiskolák igazgatói számára kiadott utasítás alapján készült, de egyházi törvényeink, conventi rendtartásunk, egyházkerületi szabályrendeleteink figyelembe vételével és azon viszonyok szemmel tartásával, a mely gymnasiumainkban az igazgató, a tanári kar és az iskolai élet egyéb tényezői közt fenáll. Mig az állami igazgató a tanárnak mintegy elsőfokú tanügyi hatósága, a kinek rendelkezését a tanár még akkor is teljesíteni köteles, ha ezt magára nézve sérelmesnek véli s csak a meghagyás teljesítése

után folyamadhatik orvoslásért a felsőbb tanügyi hatósághoz, addig az előttünk levő utasítás iskoláink szellemével egyezően nem biztosít az igazgatónak a tanárral szemben közvetlen rendelkezési jogot, hanem az igazgató csak a tanári kar, vagy szükség esetén a felsőbb tanügyi hatóságok útján szerezhet érvényt álláspontjának. Éppen így tekintettel van a tervezet a tanári karok megállapodott jogkörére is. Mig az állami utasítás szerint a tantárgyaknak és az intézeti mellékteendőknek a tanárok közt való felosztása, az osztályfőnököknek kirendelése stb. az igazgató joga, a melyet nem tartozik a tanári karral megosztani, addig a javaslat szerint mindezekben az ügyekben az igazgató előterjesztése alapján a tanári kar határoz. Az igazgatói önkényeskedésnek tehát, amelyről az állami iskolák körében annyi panasz hallható, a javaslat nem enged tért, mivel új jogokat az igazgatónak nem biztosít, legfőlegb új kötelességeket ró rá, de ezt is csak annyiban, a mennyiben elvben eddig is meghatározott kötelességei teljesítésére nézve részletes útmutatással látja el.

Ez a részletes útmutatás kiterjed: I. az igazgató vezető tiszte, II. az igazgató ellenőrző tiszte és III. az igazgatói ügykezelésre.

Az I. részben (vezetés) meg vannak jelölve azok az erkölcsi tényezők, a melyek a tanári kar összehangzatos működésének vezetésére az igazgató részéről szükségesek; azután világosan áttekinthető rendben körül van írva az igazgató tiszte a törvények stb. végrehajtása, a gyűlések elnöki vezetése, a tanárkari tanácskozások megtartása, a tanulók felvétele, a tantárgyak felosztása, a tanulmányi órarend elkészítése, a tankönyvek megválasztása, az intézet felszerelése, a tanári helyettesítés, a vizsgálatok tartása, az állami felügyelet irányában való magatartás, a tanuló ifjúsághoz és szülékhez való viszonya és az intézetnek kifelé való képviselése tekintetében.

A II. részben (ellenőrzés) fel vannak sorolva azok a szempontok, a melyekből figyelemmel kell kísérnie az igazgatónak az iskolai rend s a nevelés és oktatás összes tényezőit. Ez az ellenőrzés kiterjed arra, hogy minden egyes tanár és az osztályfőnökök teljesítik-e pontosan és lelkiismeretesen iskolai kötelességeiket. E tekintetben a legkisebb mulasztást se nézzen el az igazgató. A tanároknak nemcsak szorosan vett iskolai működését, hanem általában összes tevékenységöket és magatartásukat is figyelemmel kísérje az iskola érdekének szempontjából. Nem mutatkoznak-e hiányok szak-képzettségök tekintetében? Haladnak-e szaktudományokban? Nincsenek-e tanári működésök kárára szolgáló mellékfoglalkozásaik? Kellő egyháziasságot tanúsítanak-e? stb. Ügyeljen az igazgató az ifjúság fegyelmi állapotára és a tanárok fegyelmezési eljárására, az iskola tisztaságára és egészségi viszonyaira. Különösen fontosak a *tanulmányi ellenőrzés* gyakorlására vonatkozó utasítások, hogy micsoda szempontokból kell megfigyelni a tanár *tanítását*. Meg van mondva, hogy a látogatás alkalmával észlelt hiányok megszüntetése végett miképp járjon el és itt szerzett tapasztalatait miképp használja fel a tanítás színvonalának emelésére. Ellenőrizze továbbá a tananyag kellő elvégzését, a tanulók írásbeli dolgozatait, a szertárak is intézeti könyvtárakat, a vizsgálatokat, a rendkívüli tantárgyak tanítását, az ifjúsági egyesületeket, az internátust és convictust. Fel vannak sorolva továbbá azok a követelmények, a melyeket az igazgatónak ki kell elégíteni, hogy minde feladatainak eleget tehessen.

A III. rész (ügykezelés) az irodai ügyek vezeté-

sére, a hivatalos könyvek és iratok rendbentartására vonatkozik s e tekintetben is oly részletesen körülírja az igazgató tennivalóit és az igazgatói iroda berendezését, hogy az igazgató a legkönnyebben eligazodhatik munkakörének ebben a részében is.

Kétségkívül a legfontosabb, de egyszersmind a legkényesebb is az igazgatói feladatok közt a tanárok működésének ellenőrzése. Ehhez a tudományos és paedagogiai képzettségen kívül oly erkölcsi tulajdonságok szükségesek az igazgatóban, a melyek az előbbiekkal nem járnak mindig együtt. A mily üdvös hatással lesz az egész tanári kar működésére az oly igazgató, a ki hivatása színvonalán áll, éppen annyi kárt tehet a tanárok munkakedvében és az iskolához való ragaszkodásában az az igazgató, a ki e legtöbb tapintatot kívánó feladatának végzésére nem rendelkezik elég hivatottsággal. Éppen ezért az utasításoknak ez a része az, amelyet tanáraink talán némi aggodalommal fognak tekinteni. De nem tagadhatja senki, hogy a javaslat minden pontja e részben is kizárólag az iskola érdekét tartja szem előtt; az pedig tarthatatlan kívánság volna, hogy ily, szabályul szolgáló utasítás azt a kivételes helyzetet vegye alapul, hogy az igazgató nem alkalmas a maga tisztének a betöltésére. Bizonyára nem minden igazgató lesz arra képes, hogy az utasítások minden követelményének egyaránt megfeleljen, kisebb-nagyobb tévedéseknek a tanár működésének megítélésében a legbüzőbb s legjobb akarató igazgató is ki lesz téve, de e tévedések káros hatásának is elejét veszi a javaslat azzal, hogy az igazgatót utasítja észrevételeinek a tanárral való közlésére, a mi a félreértések eloszlatására alkalmat nyújt, s a mi minden körülmények között jobb, mintha az igazgató a maga észrevételeit a tanárral nem közölné. De ebben az igazgató részéről nagy óvatosság és tárgyilagosság s a tanár részéről annak szem előtt tartása szükséges, hogy mindig az iskola érdekéről van szó. Az igazgató ne lépjen fel a hivatalos tekintély arronganciájával s viszont a tanár se követelje magának minden eljárásában a csalhatatlanságot, s az iskola ügyeiben, melyek nem az egyesek ügyei, a teljes egyéni függetlenséget.

Ezekből a megbeszélésekből, a melyek a tanárnak is alkalmat nyújtanak arra, hogy az igazgató eljárására esetleges észrevételeit kifejezze, csak jó származhatik, ha mindegyik fél a köteles kiméletességet és tapintatosságot szem előtt tartja s a kölcsönös érintkezésben a nyersséget nem tekinti felekezeti erénynek. Ha pedig igazgató és tanár nem értik meg egymást, s a dolog elég fontosnak látszik arra, hogy benne döntés jöjjön létre, a kérdést bármelyik fél a tanári kar ítélete alá bocsáthatja. Ugyancsak a tanárkari gyűlésben nyílik alkalom arra is, hogy a netalán felmerülő igazgatói túlkapásoknak határ szabassék.

Igaz, hogy az igazgató a felsőbb hatóságok előtt oly információt is adhat a tanárról, a melyet a tanári karnak nincs módjában ellenőrizni s a mely, tekintve a gymnasiumainkban általában meghonosult fizetési fokozatokat, a tanár fizetésbeli előlépésére is befolyással lehet; de ezt, mig részletes utasításai nem voltak, szintén megtehetette és kötelességszerűleg meg is kellett tennie. Egyébiránt nálunk az igazgató első sorban a tanári kar bizalmából és csak meghatározott időre nyeri mandátumát s mint ilyen bizonyos erkölcsi függésben van a tanári kartól s úgy ez az erkölcsi felelősség, mint a hivatalos felügyeletnek és a közvéleménynek ellenőrzése elég ösztönzésül fog szolgálni arra, hogy

éppen a legkényesebb kérdésekben a szigorú igazságosságot tegye eljárása zsinórmértékévé. Ha azonban mindez nem látszanék elég biztosítéknak s a tanári kar mellőzésével adott információkat nem tekintjük a protestáns iskolai elvekkkel megegyezőknak (a mint hogy az írásbeli jelentéseket illetőleg nem is tekinthetjük), akkor be lehet vinni az utasításokba a conventi rendtartásnak azt a rendelkezését, hogy az igazgató a tantézetet érdeklő jelentéseit a tanári karnak tudomásul vétel végett bemutatja és minden tanárral aláírattja.

A tervezet egyes pontjainak mérlegelésébe nem bocsátkozunk. Ezt meg fogják tenni az egyes tanári karok és igazgató-tanácsok. Csak általános képet akarunk nyújtani a javaslatról, a melyen mindenütt a modern paedagogiának s a rendnek és figyelemnek szelleme vonul végig. Gymnasiumunk belső rendjének megszilárdítása és egységes vezetése tekintetében a legjobb eredményeket várjuk tőle. De csak egy feltétel alatt. Akkor, ha az iskolák külső viszonyai úgy rendeztetnek s az iskola munkásai anyagilag is oly helyzetbe hozatnak, hogy az utasításokban foglalt magas követelményeknek képesek is lesznek megfelelni. Zsúfolt osztályok, elégtelen számú tanszékek, fogyatékos javadalmazás mellett hajótörést szenved a legbecsületesebb igyekezet is s a legszebben kigondolt rendszabály is irott malaszt marad. Szerencsére az a szakszerűség, a mely gymnasiumaink ügyeinek intézésében az utóbbi időben tért foglalt s a mely tisztán látja az iskolák mindennemű szükségait, továbbá az az erős kulturális érzék, mely egyházunk vezető elemeit és közönségét a multak hagyományaihoz híven ma is jellemzi, arra a reményre jogosít bennünket, hogy gymnasiumaink fejlődéséhez a szükséges anyagi feltételeket is meg fogjuk nyerni.

- i - r.

KÖZÉLETÜNK.

A debreceni ev. ref. főiskola 1899—1900. évi költségvetése.

(Viszonzválasz, *Rózsa Sándor* úrnak.)

(Folytatás.)

Mindjárt, a b. lap. mult évi 49. számában megindult válaszában elején, *szándékosan elferdíti szavaimat*. Én ugyanis a válaszra okot adó cikkemben *egyedül arról tettem említést, hogy a költségvetést sem a pénztárnoktól, sem a gazdasági tanács jegyzőjétől nem kaptam meg*. Ez tény, ez nem vádaskodás. S noha elmondja, hogy milyen nagy dolgokat kértem tőle, amelyeknek eleget tenni nem lehetett, de azt *elhallgatja, hogy a költségvetést is kértem s hogy azt mi okból nem küldte meg?* Okom lett volna pedig, már a mult alkalommal is megkérdezni, hogy miért tagadta azt meg tőlem? De kerültem a dolog személyi élet. Mert noha az általa is említett 1899. évi aug. 5-én kelt 1685. sz. levelében azt írta nekem: „költségvetések példánya a tanács jegyzőjénél van, *magunknak, felesleges példányunk nincs*“, daczára ennek, midőn az 1899. évi szept. 19-én, délután, a pénztári hivatalban személyesen megfordultam, Bakos Kálmán Ellenőr ur, egyik könyvvállvány polczáról, egy 20--25 drbot tartalmazó csomagból adott nekem egy példányt.

Súlyos vádnak mondja ezután, Rózsa pénztárnok

úr azon állításomat, hogy az erkölcsi testületeknél a költségeloirányzat, sőt általában az egész vagyonekezelés nem részesül kellő figyelemben. Ezen állításomra Rózsa ur azt feleli: „Ha akár költségvetésünk, akár számadásunk ellenőrzésének, megvizsgálásának rendszerével ismerős volna a cikkíró: nem állítana ilyen nagyot és merészet“. S elmondja, hogy miesoda bizottságon keresztül jut a költségeloirányzat, az egyházkerületi gyűlés elé, hol „budget-törvény“ lesz a költségvetésből, s hogy ugyanezen hatóságok mint felügyeleti s ellenőrzési szervek véleményéhez képest mondja ki az egyházkerületi gyűlés a felmentést, illetőleg a végső határozatot a számadások ügyében.

Hogy a vagyonekezelés főiskolánkban milyen figyelemben részesült, arra eléggé rámutattam s nagyon is fájdalmas példákkal igazoltam a kellő figyelem hiányát. Ráműtöttem arra is, hogy miként vezethetők félre a bizottságok, s maga az egyházkerületi közgyűlés is. Vértessynek, az egyházkerület bizottsága, a mint idéztem, 1897. máj. 18-án elismerést szavazott, s felmentette őt a számadás kötelezettsége alól az egyházkerület, a bizottság javaslata alapján, s ugyanaz év június 10-én pedig, már mint hűtlen vagyonekezelőtől elveszik a rábizottakat.

Távol van azonban tőlem, hogy én akár a régibb, akár az újabb bizottságok lelkiismeretes munkájában s jóhiszeműségében kételkednem. Csak azt igyekszem bebizonyítani, hogy ezek még mindig nem elegendő szervek. Be kell abba vonni a nagy közönséget is! S ismételten hangsúlyozom, amint hangsúlyoztam azt, a Rózsa ur által, oly nagy bosszankodással fogadott cikkemben is, hogy lehető széleskörű s nyilvános bírálat tárgyává kell tenni a vagyonekezelést. Azoknak a szerveknek, eljáró, s ellenőrző bizottságoknak önmaguk iránt való köteleességek az, hogy minél világosabbá s nyilvánvalóbbá tegyék eljárásukat. Hiszen végeredményében, az egyházkerületi gyűlés is csak egy nagy bizottság s nem maga az egyházkerület, mint erkölcsi testület. Én épen ezt a tágasabb értelemben vett egyházkerületet szeretném felebreszteni. Nem a hivatalos egyházkerületet, illetőleg az egyházkerületi közgyűlést vádolom s vádolom a vagyonekezelés ellenőrzésének elhanyagolása miatt: hanem a nagy közönséget, amely közönyösen nézi bármi történéj is a közvagyonnal. Megelégszik azzal a tudattal, hogy megvannak az eljáró s ellenőrző szervek. De, hogy ezek a szervek hogyan működnek: az iránt nem érdeklődik. S épen ez az oka, hogy egyházak-, községek-, vármegyék-, közigazgatások életéből igen sokszor mélyen megdöbbentő híreket kell hallanunk. Nem szabad azért kizárni az ellenőrzésből a nyilvánosságot, sőt inkább, lehetőleg alkalmat kell nyújtani, a közvélemény megnyilatkozására. Az erő nem a bizottságokban, hanem a közszeltemben van. Éppen ez az oka annak, hogy a költségvetés olyan irányu kiegészítéseért emeltem szót, hogy abból még az avatatlanság is tájékozódást nyerhessen.

Főiskolánk pénztárnoka azonban, fölvilágosításul azt feleli erre nekem: „a széleskörű s nyilvános bírálatra nézve megengedi nekem, hogy attól a kellő figyelem ellenértékeül, kellő alaposágot követeljek, mert még avatott felszólalás esetére is igaz marad, hogy a hány a háztartás annyiféle a gazdaság-rendezés kerete, alakja, rendszere. S ha az egész világ hozzászólásához s a kritikusok izléséhez kellene alkalmazkodnunk, a teljesen lényegtelen dologban is: akkor sohasem lennénk készen egy költségvetéssel sem, még ha a cikkíró segédelmével látnánk is hozzá.“

Én pedig ismételten arra kérem a pénztárnok urat, hogy ne magyarázza félre szavaimat. Én is tudom azt a példabeszédet, hogy „ahány ház, annyi szokás“. S ha komolyan akart volna cikkemmel foglalkozni, mint a hogy az hivatásához és hivatalához illik: megérthette volna, hogy én nem a keret, nem az alak, nem a háztartás-berendezés ellen emeltem kifogást. Én világosan ezeket mondtam: „Ha talán itt-amott a tervbe vett gazdálkodás ellen kifogás volna emelhető: alkalmat nyujt a költségvetés, a kifogás ideje korán leendő megtételére. Hasonlag, a költségvetés nyujt felvilágosítást arra nézve is, hogy valamely testület kellő anyagi erővel rendelkezik-e céljai megvalósításához, továbbá a természetes fejlődéshez és előre haladáshoz. A költségvetés adja tehát, úgy az egyeseknek, mint a testületeknek, a céljuk felé való törekvéshez, a nyugodt öntudatot, biztonságot és állandóságot.“ Hol van itt, vagy bárhol is cikkemben egyetlen szó a háztartás-berendezésről, alakról, keretről? Hanem igenis van arról, hogy látnunk kell, helyes-e, célhoz vezető-e, maga a gazdálkodási rendszer és nem a keret? Látnunk kell: van-e elég anyagi erőnk céljaink kivételéhez? És ez nem csupán a hivatalos egyházkerületet, t. i. az egyházkerület eljáró hivatalnokait s bizottságait érdeklí, érdekelnie kell ennek a nagy erkölcsi testületnek minden egyes gondolkozni tudó tagját. S bizony-bizony, nagy kár, hogy nem így van! Nagy kár, hogy alszik a protestáns közszellem s tétlenül nézi, hogy a nagyhirű s oly gazdagnak vélt debreceni főiskola pár év alatt oda jut, hogy önerejéből képtelen magát fentartani. Mert ez nem csupán a főiskolai s egyházkerületi hivatalnokok s hatóságok ügye, hanem az egész magyar protestáns egyházé. A követelmények rohamosan nőnek. S én úgy látom, hogy az 1899-1900. évi költségvetésben a közszükségleti alapoknál kimutatott 2095 frt 64 kr. felesleg azokkal szemben igen kevés ideig lesz elégséges. Látja ezt, bizonynyal főiskolánk pénztárnoka is. Legalább en nem akarom feltételezni róla, hogy ezt ne látná, ne érezné. De azért ehhez a nagyjelentőségű dologhoz semmi szava. Ez irányban lett volna pedig nagyon kívánatos a felvilágosítás és megnyugtató.

Azon észrevételekre, hogy a költségvetés nem ad feleletet arra, hogy mennyire rúg az évi háztartás? azt adja a pénztárnok ur felvilágosításul, hogy „annak az egynegyed milliós kerek summának (t. i. a különféle csoportok végösszegének) ismeréséhez, a collégiumi háztartásnak semmi köze nincs. Nevezetesen a 12 pénztári csoport mindenike egymástól annyira külön önálló, független gazdálkodást folytat, a maga háztartásában, mint például a gégyényi egyház és a felsőszabolcsi egyházmegye.“

Bocsánatot kérek, de én ezt a felvilágosítást nem tartom helyesnek, s a példát nem tartom idevágónak. Igaz, hogy azoknak az alapoknak különböző rendelkezésük van, de azért végeredményükben egy célt szolgálnak, t. i. a főiskola céljait. S épen ezért léptek közös háztartásra, hogy jövedelmüket ne emészsze meg a külön-külön asztaltartás, konyha, kamara berendezés és házvezető fizetése. Épen a közös háztartáshoz való hozzájárulás céljából adja oda mindenik alap, a főiskolai pénztárnak, illetve a közszükségleti alapnak jövedelme $\frac{1}{6}$ -át. Azt elismerem, hogy a gégyényi egyház és a felsőszabolcsi egyházmegye nem élnek közös háztartásban, de a felsőszabolcsi egyházmegye egyházai bizonyos tekintetben, igenis közös háztartás-

ban élnek, s épen e közös háztartásnál fogva alkotjuk a felső-szabolcsi egyházmegyét. Különben, a „Debreceni ev. ref. collégium pénztárának kezelési szabályzatá"-ban, az V. cím : Általános határozatok 12. pontja alatt azt olvasom, hogy: „A készpénz együttesen (cumulativ) kezelendő.“ Nemcsak, hogy külön pénztárnoka nincs tehát minden alapnak, de külön pénztárkönyve sincs. *A vagyonnak, a külön számlákon való elkülönítése, egyáltalán nem külön háztartás.* Nem tartaná p. o. különösnek a pénztárnok úr, ha valamely takarékpénztár vezetője nyilatkoznék aként, hogy minden egyes betevő vagyona, az intézetnél külön háztartást képez. *Én éppen ilyen betéteknek tekintem, az együttes kezelésnél fogva, a főiskolánál levő különböző alapokat is.* Szerintem tehát, a felvilágosítás nem volt kielégítő a háztartás dolgában, s így, a pénztárnok úr nagy fogalomzavarban szenved.

Azt mondja továbbá a pénztárnok úr, hogy: „Semmi gyakorlati jelentősége nincs annak, ha pl. egy végső összesítésben kiemeli a költségvetés, hogy ime a debreceni főiskola költségvetésében 233 ezer forint bevétellel szemben, 212 ezer forintnyi kiadás vár fedezetre, s mintegy 21 ezer forint felesleg mutatkozik.“ Azt mondja tovább, hogy: „A kíváncsiságon kívül, minő gyakorlati haszna van e szám ismerésének?“ S végül legfőbb érv gyanánt ezeket mondja: *„Ki veszi hasznát annak a nagy számnak? Legfőlebb a rossz-fizető adósok, az elhidegült keblű alapítók, a kik hatalmas argumentumra tessnek szert, az óriásnak tetsső vagyonnövekedés láttára, korábbi alapítványaik felesleges voltának nyilvánítása s újabb adományok megvonhatása céljából.“*

Nekem pedig nagy sajnálkozással kell erre kijelentem, hogy ez az „argumentum“ nemcsak, hogy nagyon rosszul van megírva, de nagyon meggondolatlanul is van írva. Különösen ha olvassuk utána ezeket a szavait is: *„Nem lényeges tehát a summázás elmaradása, a mi (bizalmasan megsúgom) nem is a véletlen műve.“* Mintha csak azt mondaná: nem akarom kellő világításba helyezni a dolgokat. Jobb a szárnalmas kép. Az „elhidegült keblű alapítók“-nak nem jó volna látni a nagy vagyont, mert majd azt mondanák, hogy van ott elég, azért is kár volt, amit adtam. Nem szabad így beszélni egy pénztárnoknak s különösen nem a debreceni főiskola pénztárnokának. Bármit mondjanak is a „rossz-fizető adósok“ és az „elhidegült keblű alapítók“, a pénztárnoknak mindig az a kötelessége, hogy tiszta s a dolgokat minden oldalról megvilágító képet nyújtson. De legyenhébber szólva is, nagy gyöngédtelenség, a főiskola nagyszámú, nemes gondolkodású alapítóiról, ilyen kicsinyesen gondolkodni. Nem a szárnalom szülte azokat az alapítványokat, hanem a léleknek magasban szárnyalása, a léleknek az az ihlettsége, amely boldogító öntudatot talált abban hogy adományával, a tudomány ama szent forrásának üdítő cseppjeit gazdagíthatja. S tisztában voltak, s vannak azok az alapítók azzal is, hogy napról-napra nő azok száma, akik éheznek és szomjuhozak az igazságot, s hogy nincs annyi kincs, amennyi a tudomány szolgálatában feleslegessé válnék.

De ettől eltekintve is, téves felfogásnak tartom azt, hogy semmi *gyakorlati* jelentősége nincs, a csoportok összesítésének. Minden csoport bevételei s kiadásai egy *pénztárkönyvben* kezelteknek, egy pénztárnok felelőssége alatt állanak. Tehát végeredményekben éppen a gyakorlati életben összefutnak, együtt

hömpölyögnek s együtt alkotják a debreceni főiskola *pénztárát.* (Félre ne tessék érteni: pénztárát és nem vagyonát.) Én tehát nagyon is a gyakorlati élet következményének látom, hogy együtt, egy főösszegben is fel legyen az tüntetve, milyen felelősség van tehát annak a pénztárnak, illetőleg annak a pénztárnoknak vállain. Ne „sugdossa“ azért a pénztárnok úr, hogy a „summázás elmaradása nem a véletlen műve“. Pénztárnokhoz *nem illik* a suttogás. Csak tessék nyíltan beszélni! S bizony én szükségesnek tartom, hogy rendelje el a gazdasági tanács a végösszegezést is.

Vass Mihály.

(Folyt. köv.)

Levél Csermőről.

(Nt. Balogh Ferenc urnak szives üdvözlét.)

T. Szerkesztőség! A múlt év alkonyán e b. lapok szerkesztőségéből egy jóleső baráti levelet kaptam, mely mig egyfelől igazi örömet okozott nekem, másfelől fölbátorít arra, hogy közöljem itt kis egyházam múlt évi életének közérdekűbb adatait. S azt annnyival inkább teszem most, mert egy külső körülmény is készletet arra. E beállott *századvégi* újévben ugyanis az esteimet azzal töltöttem, hogy a mi apostoli buzgóságú „nagy-tanítónk“-nak Balogh Ferencnek épen 25 év előtt megindult lapját az „Evangeliumi Protestáns Lap“ két első évfolyamát olvastam. Mondhatom szerfelett érdekes az a negyedszázados „ujság“ s ne vegye szerénytelenségnek az én volt kedves tanárom, ha a 25 éves évforduló alkalmából itt a nyilvánosság terén bátor vagyok öt üdvözölni s halálával adózom a gondviselő Istennek, hogy 25 év után is vezérünknek tarthatjuk őt. Az a 25 év előtti lap egyébként annyiban is érdekes, hogy sok dolgot tárgyal olyat, mely maig sincs megoldva (énekügy, nazarénusok ügye, prot. egyetem stb. stb.) és hogy abban az időben — ugy találom — sok apró tudósítás jelent meg a lapban.

A mi már az 500 lelket alig számláló csermői kis gyülekezet múlt évi adatait illeti, röviden ez:

Született . 17 fi, 12 nő = 29.

Meghalt . 6 fi, 12 nő = 17.

Házasságot kötött 5 pár, mely közül 3 vegyes házasság volt. Három oly esetben meg, hol a nő volt r. cath. vallású, nálam is jelentkeztek hirdetésre, de a r. cath. templomban esküdtek, reverzalist azonban csak egy adott, természetesen a r. cath. részre (mert ők azt mindig kérik, sőt én ugy veszem észre, hogy az állami anyakönyvvezetők is utalják rá őket) s jellemző, hogy mikor az illető házaspárnak az év végén fia született — mindketten velem akarták azt megkereszteltetni — a mit én meg is cselekedtem, mert a reverzalis dolgot csak a kereszteleés után tudtam meg s a cath. collegám is tett már hasonlót.

De ha már erről szoltam, szoljunk valamit a halálozásokról is. A 17 halott közül 3 szertartás nélkül, jobban mondva *nazarénus szertartással* lett eltemetve. S ezért mondom én fentebb, hogy az „Ev. Prot. Lap“-ban 25 év előtt már tárgyalva voltak oly kérdések, melyek maig sincsenek megoldva. Mert ha a mostani törvények értelmében valaki „*felekezeten kívüli*“ (fából vaskarika) s „*szertartás nélkül*“ temetkezik — azt még megérteném, de hogy valaki Békésről (oda valók voltak) ide költözik s az itteni ev. ref. egyháznak 2—3 éven át adófizető tagja s mikor meghal, hozzá-

tartozói Szalontáról hozzák el a „hivők papját“ (egy egyszerű csizmadia mester) s a mi halotti énekeink éneklése mellett viszik a temetőbe — ez nem szertartás nélküli temetés s abba úgy az egyházi, mint főleg a világi hatóságnak is bele kellene szólni — annyival inkább, mert az ilyen „apostolkodás“-t lehetetlen, hogy ingyen teljesítsék azok a „testvérek.“ Ideje volna már e szegény eltévelyedetteknek megmutatni, hogy *vak nem vezethet világtalant.* Erről ugyan ép e b. lapok társszerkesztője *Eröss úr* már néhány év előtt írt egy hatalmas tanulmányt. Itt még csak egy szomorú esetet említek fel, mely szinte azt mutatja, hogy azoknak a szegény „hivők“-nek vak a vezetőjük. A 3 halott közül kettő egy családból való volt, egy 24 éves fiú s 49 éves apa. Sokat mernék rátenni, hogy szegények vallásuknak (s nem vallásosságuknak) lettek áldozatai. Mindketten *missiói pénzeket* (!) kezeltek s felette sokat jártak erre-arra. Azt meg biztos forrásból tudom, hogy mikor az apát (dec. 15.) temették, négy-négy kocsi „testvér“ jött Csermőre Szalontáról s egy visszamenet útközben meghalt (fiatal 25 éves fiú). Mi csermőiek egyébiránt e diszes temetésből semmit sem láttunk, mert az illető tanyán lakó volt s onnat a község kikerülésével vitték a temetőbe! Ez egyébiránt csak azért lett most általam ily hosszan tárgyalva, mert Makó jeles papja *Csécsei Miklós* már 1875-ben a már többször említett „E. P. L.“ 47-ik számában egy „A nazarénus kérdéshez“ címmel pompásan megírt cikkében negyed század előtt ajánlott erre vagy ez ellen orvosságot, de melyet a mi egyházaink s világi hatóságaink maig sem vettek be!

Node menjünk tovább!

Az 1899. év folyamán: Perselypénz volt 23 *frt* 69 *kr.* (s 45 *kr.* az „Országos közalapra“ ref. emléknapiján). Azonkívül Firtz István szegény juhász legény 1 *frt*ot, Horváth Sándor egyháztág 1 *frt*ot s Hauszinger Henrik úr 4 *frt* 60 *krt* adományoztak a templomépítési költségekre. Szitt Vilma és Szitt Milesi pedig egy-egy sajátkezűleg himzett úrasztali terítőt confirmáltatásuk emlékére.

Végül *torony nélkül szűkülő* (a templom is csak 1895-ben épült) s *rozszant papi lakban bővülő* (a) s oláh gyermekek megmagyarosításában nagy missiót teljesítő (ez évben is 9 oláh növendékem van) kis egyházunkra — minden jó hazafi s kivált a földiekkal bővebben megáldott hitsorsosaink (kik azonban e sorokat aligha olvassák) *buzgó áldozatkészségébe* ajánlva e 10 napos századvégi újévben boldog újévet kívánok úgy a t. Szerkesztőségnek, mint az egész magyar Sionnak.

Csermő (Aradmegye), 1900. jan. 10.

Vadas Gyula,
lelkész-tanító.

A „Debreceni Protestáns Lap“

Nagytisztelétű Szerkesztőségének, Debrecen.

Vita tárgyát képezi nálunk az, hogy a gyermeknek utóházasság által törvényesítése körül mily eljárást kell folytatni? Az eset a következő:

Még 1884. évben született egy *özvegy* asszonynak egy *fia*, a kit most az atyja, — a születés idején még *nőtlen* ifju, 1889-től kezdve pedig az anyának férje — tőle származottnak elismert. Az elismerés a keresztlési anyakönyv „Jegyzet“ rovatába beiratott így: „Ezen gyermeket tőlem származottnak elismerem. Peér, 1900. jan. 31. N. N. Tanúk: N. N. és N. N.“

Az atya erre kivette a keresztlevelet, melyben természetesen az elismerés bejegyzése is bevéteztett, továbbá kivette az esketési bizonyítványt is. Elment a jegyzőhöz a további irományok, kérvény stb. elkészíttetése végett. A jegyző megy szolgabíróhoz, járásbírákhoz, törvényismeréséről híres jegyző kollegájához tanácskérés végett. Az előbbieket azt mondják, hogy még törvényesítés esete előttök nem fordult meg, nem tudják. A jegyző azt mondja: nem kell semmi eljárást megindítani; csak a pap egyszerűen írja be a születési anyakönyv jegyzet rovatába, hogy „utóházasság által törvényesített“ s punktum! — Ezzel minden készen van.

Én mindenütt utána néztem: a tiszántúli egyházkerület „Kivonatos Gyűjtemény“-ében, — ott nyoma sincs; — az Eötvös K. Lajos egyházi közigazgatási kézikönyvében, régi jegyzeteimben; de sehol sem találtam eligazítást; csupán arra emlékszem, hogy az igazságügyminiszter mondja ki a törvényesítést.

Tisztelettel kérem azért a Nt. szerkesztőséget, hogy a lap legközelebbi számában — lehetőleg — világos utasítást a törvényekre való hivatkozással adni sziveskedjék!

Kiváló tisztelettel maradok

Peér, 1900. február 2-án.

alázatos szolgálja

Csák Aladár,
ev. ref. lelkész.

Bármilyen bonyolódottnak látszik is e kérdés első tekintetre, nagyobb gyakorlattal bíró lelkész előtt teljesen világos. Ugyanis- 1893. május 26-ika előtt az utólagos házasság folytán effektuálandó törvényesítésben az eljárás ez volt: a szülők 2 tanú kíséretében megjelentek a lelkészi hivatalnál s ott az apa kijelentvén, hogy a szóban forgó gyermeket a maga ágyékából származottnak elismeri, s azt most szeretné törvényesíteni, ha a szülők a gyermek születésekor szabad állapotban éltek — a miről a 2 tanú tett bizonyosságot, a törvényesítés e kijelentésre minden hosszabb teketória nélkül az utóházasság folytán megtörtént s azt a lelképásztor az illető tanúk megnevezése és saját nevének alájegyzésével, az anyakönyv „Észrevételek“ című rovatába a gyermek születési adatai után bevezette. Igen bölcs és a régi praktikus érzékére való, lehetőleg biztos eljárás volt ez, a miről a „Debreceni Protestáns Lap“ 1898. évi február 12-iki számában irtunk volt már hosszabban. . . De hát senkisémet méltatta figyelemre! A vallás és közoktatásügyi miniszter azonban 1893. május 26-án, 17.143. szám alatt kibocsátott egy rendeletet, melyben egyenesen *meg-megtiltja* azt, hogy a lelkészek az illető felsőbb egyházi illetve politikai hatóságok előzetes intézkedése nélkül az anyakönyvekben bármilyen utólagos bejegyzést vagy változtatást tegyenek. — Ezt a rendeletet szóról szóra ide íránk, de nem áll rendelkezésünkre. Azonban tessék utána nézni az esperesi körlevelek jegyzőkönyvében. Itt a Tiszán-túl a lelkészi hivatalokhoz az esperesek küldötték azt meg; gondoljuk, így történt az erdélyi kerületben is. Már most ezekből az itt leírtakból 2 dolog világos u. m. 1. A szóban forgó gyermek után ez a bejegyzés: „ezen gyermeket tőlem származottnak elismerem. Peér, 1900. január 31. N. N. tanú, N. N. tanú *nem érvényes*. Ha 1893. május 26. előtt vezetett volna ez így be, akkor igenis rendben volna a dolog, de 1893. május 26. óta lelkészeknek ilyen bejegyzést abba az anyakönyvbe bevezetni szabad nem is volt volna. Fel kell keresni az illető szolgabírói

hivatalt, kérni kell tőle a törvényesítés megindítását, ki kell adni, illetve csatolni kell a szolgabíróhoz beadandó kérvényhez, szülőknek, gyermeknek keresztlevelét, az egybekelésről kivonatot. Aztán a szolgabíró a helyszínére kiszáll, ott eszközli a szükséges tanukihallgatásokat s ezekről hivatalos bizonyítványokat állítván ki, az összes iratokat visszatesszi a lelkészhez aki aztán azokat egy újabb kérvény kíséretében betejjeszti *saját püspökéhez*. A többi nem az ő dolga. Vár türelmesen, míg a törvényesítésre az engedély a püspöki hivatal útján leérkezik a minisztertől. Ha ez is megvan, akkor vezeti be az illető helyre a törvényesítést hivatkozva az illető miniszteri rendelet számára s dátumára. Ebbe bizony sokszor sok idő telik s ez is mutatja annak az 1893. május 26-iki 17,143. sz. ministeri rendeletnek a tökéletlenségét, melynek a megváltoztatását már régen sürgetni kellett volna. 2. Világos, hogy az a peéri gyermek ma is törvénytelen s az is lesz, míg az itt leírt módon nem törvényesítetik. Míg gyakorló lelkészek voltunk, mi több ilyen törvényesítést eszközöltünk s bizony az összes munkát ingyen végeztük, még a kivonatokat is díjmentesen adtuk ki, mert először is erre sincs, mint sok másra utasítása a református lelkésznek, s mert másodsor, az ilyen törvényesítésekre rendszeren a nép legszegényebb elemeinek van szüksége, a melyek inkább elhagyják az egész törvényesítést, semhogy költenek. Külömben ajánljuk becses figyelmébe a kérdést beküldő kollegának azokat, a miket e dologra nézve lapunk 1898. évi február 12-iki számában megírtunk. Szerk.

NEKROLOG.

KARDOS KÁROLY.

1828—1900.

A „*Debreceni Prot. Lap*“ egyik közelebbi száma megemlékezett a szigeti főiskola egyik nyugalmazott tanárának *Kardos Károlynak* haláláról, néhány elismerő szóban kifejezte azt, hogy a „*boldogult emlékezetét a m.-szigeti ev. ref. lyceum évkönyvei, melynek 46 éven át volt buzgó és kitartó tanára, kegyelettel fogják megőrizni*“. Kétségen kívül úgy lesz a dolog. A szigeti iskola történetében a *Kardos Károly* neve, az intézet egyik nem rég elhunyt kitünőségével a *Szilágyi Istvánéval* együtt ott fog feljegyeztetni, hol az iskola életéért és fenmaradásáért küzdők nevei feljegyezve lesznek. De ezenkívül háládatlanság volna tőlünk, ha élettörténetét és munkálkodását fel nem jegyeznők röviden, legalább e mi kerületünk egyházi és iskolai dolgait figyelemmel kíséző és reproducáló heti közlönyben is, mert a megboldogultban *protestáns* tanügyünknek egy oly *lelkes*, és jól mondja e lap megjegyzése, *kitartó* munkása dőlt ki, a melyeneket a mai idő keveseket szül, s a mily odaadó kitartás ma már, a tisztességes anyagi javadalmazás korában, — különösebb erényszámba nem is megy. Mert a mai idők emberei maholnap nem is tudják, hogy volt idő, midőn a szegény ref. tanár évi 300 frtot kapott azért, hogy nem heti 20, hanem 30 vagy több órán tanított 2—3 osztályt az összes tantárgyakra.

Ezen időre esik Kardos munkásságának kezdete és delelője, s csak a 40. tanári év felé haladva érte meg, hogy az államkormány subventiójával, — melynek ki-

eszközlésében, a hol a szigeti iskola uttörő volt, és egyházi körökben is ellenállásra talált, tevékeny szerepet vitt, — jobbra fordult úgy az ő, mint az iskola többi tanárainak helyzete.

Kardos azonban a nehéz időkben is ép oly kitartással munkálkodott mint később az anyagi jobblét korában. Nem esett kétségbe midőn az iskola az abszolút korban ugyszólván néptelen maradt, s algymnasiummá olvadt le. Tett és munkálkodott lelkesen ő is azokkal a hittől lelkesült férfiakkal, a kik áthatva ez iskola vallási és nemzetiségi missiójától, hittek abban, hogy nem halt meg az iskola csak aluszik. És csakugyan úgy is lőn, lassan-lassan felébredt ez, s hogy ébren maradt, hasznára a magyarságnak, s öröme a protestantismusnak, abban Kardosnak nem kevés az érdeme.

Ugy össze is nőtt ő ez iskolával, mint a hogy egy tanár összenőhet. Itt kezdte tanulmányait, itt lett mindjárt tanár, mikor befejezte azt, és mikor 46 évi buzgó munkálkodása után a jól megérdemelt nyugalomba lépett, még mindig ez iskoláé maradt mint ügybuzgó kormányzó tanácsos szorgalmatosan részt vevén annak tanácskozásain. (Halála előtt harmadnapra még jó kedvvel vett részt egy ily gyűlésen) Az iskola mellett igaz lelkesedéssel szerette egyházát, s annak előrehaladásán meleg szeretettel munkálkodott. Azok közül való volt, kik méltán megérdemlik az igazi református tanár nevet.

Életrajzi adatai a következők: Született Tiszakeresztúron (Ugocea m.) 1828 jun. 9 én. Iskoláit Szigeten végezte, tanulván theológiát és jogot Ezek befejezése után itt lett tanár 1852-ben. Házasságot 1858-ban kötött Csosz Anna úrnóval, Csosz Pál azon időbeli városi főjegyző leányával, kiben egy igazi életársat, s valódi feleséget nyert, ki mindvégig kiváló női erényeivel tette boldoggá életét. Házasságából egy szép kedves család nőtt ki, s ravatala körül mind nagy kort ért gyermekei (2 fiu és 3 leány) unokáktól környezve állottak. 1893-ban az iskola kormányzó-tanácsa szép ünnepélyvel ülte meg 40 éves tanári jubileumát, mely alkalommal volt tanítványai egy Kardos Károly nevet viselő iskolai alapítványt is tettek. 1897-ben nyugdíjba ment, de azóta is élénk részt vett a köz és társadalmi életben, hol az az aranyos kedély és jóízű modor, melyet a gondviselés csak kiválasztottainak ad, és a melylyel őt oly gazdagon felruházta. — mindenki előtt kedvessé tette.

Halálát néhány óráig tartó küzdelem után agyszélhűdés okozta.

Temetésén óriási részvét nyilatkozott, mutatva, hogy a ki csaknem félszázadon át tanít és nevel s a tudományok forrásához vezet, használva ezzel a hazának és egyháznak, az valódi, megtiszteltetést és hálás elismerést érdemel.

M.-Sziget, 1900. jan. hó.

Szikszay Zoltán.

KÜLÖNFÉLÉK.

Szabadságharczi gyűjtemény az ev. ref. Kollegiumi Nagykönyvtárban.

A vezetésem alatt álló kollegiumi Nagykönyvtár részéről egy felhívást intéztem e becses lapok nagyérdemű közönségéhez, hogy az 1848/9-i szabadságharcra vonatkozó emlékek, iratok, nyomtatványok, különösen a forradalom alatti Magyarország fővárosában, Debrecenben, — melynek ki-

cenben s általában a nagy években megjelent hirlapok felajánlásával, egy szabadságharci gyűjteményt létesíteni segítsenek.

Kérelmemet eddig sokan meghallgatták azok közül, a kinek a becses történeti emlékek összegyűjtése és az elporladástól való megmentése szívökön fekszik és a kik jól tudják azt, hogy az 1848/9-i ereklyék legméltóbb helye az ős kollegiumban van, a melynek falai közt a 49-i országgyűlés ülésezett. Ezekről az eddig beérkezett adományokról és ajánlatokról a következőkben számolok be:

Adományok és ajánlatok a kollegiumi szabadságharci emlékek gyűjtemény számára:

[Második közlemény.]

5. Tekintetes *Komlóssy Arthur* urtól, Debrecen város főjegyzőjétől:

- a) Gf. Leiningen naplója;
- b) Olaj festmény, templom belseje, a Pesten fogva tartott Komlóssy Imre volt debreceni képviselő festménye 1850-ből;
- c) Vegyes dolgok.

6. Tekintetes *Báthory Sándor* ügyvéd urtól:

- a) 2 db. fegyver beszolgáltatási bizonyítvány debreceni polgárok részéről 1849-ből;
- b) Czeodajeff proklamációja Debrecen város tanácsához és minden népeihez (1849. júl. 6.);
- c) Szoboszló város hatóságának előismervénye a Nagy Lajos debreceni XII. századbéli nemzetőri századostól „bántalom nélkül által vett 48 hadiszti foglyokról” 1849. júl. 2-dikáról;
- d) Nagy Sándor honvéd tábornok pipája, néhai Palinszky Pál hagyatékából;
- e) Damjanics pipája néh. Ferency Gedeon aradi lelkész hagyatékából;
- f) Gróf Zichy Herman felhívása a Libényi-féle merénylet meghiusulta alkalmából emelendő bécsi fogadalmi templomra, érdekes hátrattal Debrecen város, az utcák, céhek, gyárak és a ref. ifjuság ajánlatáról (a város 5000 frtot adott) 1853. márc. 20-ról;
- g) Debrecen város hirdetménye az adó fizetés megtagadásáról 1861. május 8-ról;
- h) Egykorú debreceni vers Teleki László halálára 1861. május 8. 4 lapnyi nyomtatvány 8°

i) A Népbarátja és a Nagyvárad—Debreceni Értesítőnek szerkesztése alatt megjelent évfolyamai;

j) A Mészáros-féle régi debreceni Dongó 1. száma.

7. *Nagy Sándor* timár mester urtól 1848/9-ben Ábrahám és Blaskovits parancsnoksága alatt szolgált nemzetőrtől:

a) 1 darab 2 frtos, 6 darab 5 forintos 1848-diki bankjegy.

b) A Vetéssy István szabad csapatában szolgált *Nagy István* guerilla őrmester rézmarkolatú, „fringia” feliratu hajtott kardja, tok nélkül.

[Folytatás a legközelebbi szombati számban.]

Midőn a fent elősorolt adományokat és ajánlatokat megköszönöm, kéré szöveget a kollegiumi szabadságharci gyűjtemény gyarapítása és az egyes családoknál. testületeknél menthetetlenül elvesző 1848/49-i ereklyék, nyomtatványok, feljegyzések, emlékek megőrzése végett újra felemelem. Hallgassanak meg azok, akiket illet. Debrecen, 1900. febr. 9.

Ferenczy Gyula,
kollegiumi fő-könyvtárnok

— **Gyülekezeteink köréből.** *Kisujsszálláson* a presbyterium határozatilag kimondván, hogy a vallás-erkölcsi élet erősítése és ápolása érdekében minden tőle telhető eszközt, mint vallásos felolvasások tartása, egyházi könyvtár létesítése, nőegylet alakítása — megragadni kíván, e határozatokhoz híven nagytt. Dorogi Lajos esperes-lelkész ur f. hó 4-én este a város egyik külső utcai társaskörében tartott építő felolvasást mintegy 400—500 főnyi, jelentékeny számban nő közönség jelenlétében. A tartalmas, egyházi miseriáinkat híven feltáró felolvasást a közönség mindvégig éber figyelemmel hallgatta, nem egy helyt tüntető helyeslési nyilatkozattal jutalmazta a felolvasót. Kisujsszálláson ez volt az első kísérlet ez irányban s ez igen jól bevált, sikerült. Ugy látszik e népes egyházban alkalmas tere lesz jövőjére is a vallásos felolvasásoknak.

— **Prot nőegyletek.** Örül mi szívünk, mikor innen is, onnan is halljuk és olvassuk, hogy részint keletkeznek, részint pedig szép eredménnyel működnek prot. nőegyleteink, melyekben egyházunk hatalmas erősségét látjuk. Így legközelebb *Sárospatakon* szerveztek egy prot. nőegyletet. Elnöke dr. Lácay Lászlóné, alelnöke Buza Jánosné, titkára Buza János, jegyzője dr. Rác Lajosné, pénztárnoka, dr. Tüdös Istvánné. Áldást és sikert kívánunk munkásságára! — *Erdélyben* már szélesebbkörű, az egész kerületre kiható prot. nőegylet alakítása érdekében mozognak; az egyházi értekezlet dr. Bartók György püspök elnöklete alatt egyenesen szükségesnek mondotta ki, hogy az egész egyházkerületre kiterjedőleg református nőegyletek szerveztessenek. Kívánatos, hogy ne egyet alakítsanak, hanem többet, a főbb focusokban mindenütt. A széleskörű társaságok nem mozognak oly könnyen, gyorsan, élénken, mint a szűkebbkörűek. Már pedig nekünk ilyenekre van szükségünk, hogy az evangéliumi hitet és a prot. öntudatot ébrentartsa a legkisebb tagban is. Nem tömeges és fényes felvonulások kellene nekünk, hanem hogy zajtalan, de ernyedetlen munkássággal mindenkinek hozzáférjünk. Ez a feladat vár a hitteljes s isten-áldott női szívekre. Ilyen feladatokra vállalkoznak is nőegyleteink, mint évi jelentésükből látjuk. Így legközelebb a *Dunántuli Prot. Lapban* olvassuk, hogy a pápai nőegylet is szépen halad előre s már évenként közel 300 frot adhat ki iskolásgyermek ruházatára és szegények segélyezésére. Egyházkerületünkben főleg a nagyobb egyházaknak ajánljuk ismételt és erősen a nőegyletek szervezését!

— **A felekezeti tanárok vasúti kedvezménye.** *Hegedüs Sándor* miniszter a kolozsvári tanári körnek a felekezeti tanárok vasúti kedvezménye ügyében tett s neki küldötttségileg átadott fölterjesztésére kinyilvánította, hogy a nem állami tanároknak a vasúti díjkedvezményben való mellőzését nagy anomáliának tartja, s az ügyet a maga egészében gondosan áttanulmányozza, hogy kedvező javaslatot tehessen. Reménységnek igen szép s Hegedüs Sándorról hisszük is, hogy hacsak ő rajta áll, reménységünket beváltja.

— **Művészettörténeti előadások.** A vallás- és közoktatásügyi miniszter a rendelkezése alatt álló állami és királyi középiskolák közül egynehányban a folyó tanév hátralevő részében rendkívüli művészettörténeti előadásokat szándékozik tartani a VII. és VIII. osztály növendékei számára. Mivel a miniszter erre a célra nem rendelkezik elegendő javadalommal, minden tanterületben csak egy középiskolában lesz ily, 12 előadásra terjedő művészettörténeti cyclus.

— **Hány protestáns felekezet van Angliában,** kimutatta a londoni „Illustrated Church Annual”. Van összesen 310 prot. felekezet. 1899-ben 5 (Church of God, Brotherhood Church, Nebrew Congregationalist, Baptist Brethren, Ambulance Gospel Mission nevek alatt) 1898-ban szintén 5, 1897-ben 4, 1896-ban 8, 1895-ben 15 új felekezet keletkezett.

— **Képes levelező lapok az iskola szolgálatában.** A kereskedelmi miniszter a vallás- és közoktatásügyi miniszter hozzájárulásával utasította a kerületi posta- és távirtdaigazgatóságokat, hogy a középfokú iskolák igazgatóihoz és a tanfelügyelőkhez megfelelő számú példányokat küldjenek a történelmi és néprajzi tárgyú képekkel díszített levelezőlapokból, abból a célból, hogy e levelezőlapok az önként jelentkező tanulók közt fejáron, vagyis darabonként két fillérért elárulíttassanak.

— **Halálozás. Illyés Károly.** Ismét elvérzett egy ama névtelen hősök közül, kik átszenvedik, küzdik az életet anélkül, hogy panaszzavaikkal a közfigyelmet magukra vonni akarnák; kik megtagadván önmagukat, elnyomva a megtépett szárnyu lélek nyugtalan vergődéseit: hordozzák békén az Ur Jézus Krisztus igáját, és csöppenként szürcsölik az élet keserveinek italát, melynek poharát pedig eldobhatnák maguktól, ha nem volna bennök oly igen erős a Krisztusnak és az ő evangéliumának szerelme. Küzdenek a siker reménye nélkül egy ideálért, melynek sokszor — fájdalom — még jogosultságát sem ismerik el azok, kiknek érdekében munkálkodnak. Ez volt a sorsa néhai Illyés Károlynak. Élete a méltatlanságok, félreértések, kellemetlen, apró tüszürások szakadatlan láncolata volt, de ismerői nem láttak benne mást a megelégedett, boldog családapánál. Élő bizonyossága volt szüntelen a koronás bölcs e mondásának: „a nevetés közben is fáj az embernek szive”. Született Zsarolyánban, 1844. szept. 17. Édes atyja szintén pap volt, s fiát is e szép, de terhes pályára nevelte. Tanulmányait a sárospataki főiskolában elvégezvén, 1869-ben császlói káplán, 1871-ben csécei lelkész lett. Itt élte le csendes, zajtalan életét, szakadatlanul harcolva némely hallgatóinak rosz indulatával, valamint egyre szaporodó családja fenntartásának gondjával. A gondteljes életet hosszú és kínos szenvedés fejezte be. Csaknem egy évig viselte a gyötrő kínokat, míg végre f. hó 2-án elküldé hozzá az Ur a szabadítás angyalát. A szomorú hajlék csendjét e napon egy vigasztalhatatlan özvegynek és kilenc árvagyermeknek jajszava verte fel, kik közül csak egy szabadult még ki a szülei szárnyak alól. A sors mintha bosszút akart volna állani a boldogultnak elvonultsága és zárkózott életeért: most a világot zárta el az ő koporsójától. A rosz idő és járhatatlan út miatt sógorán és a fungáló lelkészen kívül egy kartárs sem jelent meg temetésén. És most, miután az ő válláról is leesett az „Illyés palástja”, ki van törülve egyházmegyénk névtárából ez a név, mely az egész XIX. században annak egyik ekességét képezte, levén annak viselői amaz ótestamentomi nagy névrokonhoz hasonló buzgó szolgálói az Urnak. Legyen jutalmok is ahoz hasonló! S. J.

— **Egyéves önkéntességre előkészítő iskola.** Az egyéves önkéntesi jog tudvalevőleg bizonyos iskolák (gymnasium, reáliskola stb.) elvégzéséhez van kötve. De lehetnek egyéves önkéntesek az oly ifjak is, a kik nem végezték el azokat az iskolákat, ha t. i. még sor alatt nem állottak és a megkívánt fölvételi vizsgát leteszik. Van Debrecenben egy iskola, a mely az ilyen

ifjakat, tekintet nélkül foglalkozásukra és előképzettségükre, a felvételi vizsgálatra előkészíti. Az iskola állami felügyelet alatt áll. Igazgatója Lichtblau Albert, a ki készséggel és díj nélkül szolgál felvilágosítással.

— **Első leánykiházasítási egylet m. sz.** Folyó évi január hóban 1284 jutalékrész irattatott be és nászjutalékok fejében 38.989 kor. 85 fillér fizettetett ki. Debrecen és Hajdumegye vezérképviselője **Baum Miksa** Miklós-utca 11. szám.

Szerkesztői üzenet.

Vigil. Dr. Kádár igazgatótanácsi titkár úr lapunkban megjelent nyilatkozatát boncoló cikkét, Sz. F.-hez intézett alábbi üzenetünkben érintett elvi álláspontunkból kifolyólag, egyelőre kénytelenek vagyunk félretenni, de természetesen fenntartjuk önnöknek a jogot, hogy az ítélet meghozatala után észrevételeit az egész ügyre vonatkozólag teljes tüzetességgel megtehesse. — **Sz. F. Felvinc.** Ha kellő higgadsággal megírott cikke előbb érkezett volna, szíves örömet kiadtuk volna. Ma azonban már ezt semmiképpen sem cselekedhetjük, részint mert az igazgató-tanács titkárja az érdemleges, és lényegében azonos feleletet megadta, részint pedig és főképpen azért, mert, mint éppen a titkár úr cikkéből látjuk, az ügy bírósági utra tereltetett. Ezzel az ítélet meghozataláig a hírlapok hasábjáról lekerült s nem volna megengedhető, hogy akár pro akár contra valaki a dolog lényegét bolygassa. — **B. J. Utrecht.** A lapot szívesen megindítjuk, de kérjük pontos címének kiadóhivatalunkkal való közlését. Beküldött cikkét, sajnálatunkra, nem használhatjuk, mert azzal a themával már bőségesen foglalkoztunk. A holland egyházi közélet mozgalmairól küldendő rövid értesítéseit szívesen fogadjuk.

TARTALOM-EGYZEK: Református egyházunk helyzete a mai közhangulatban. Andrásy Kálmán. — Énekes könyv. Bary Sándor. — Tárcá: Weszprémi István emlékezete. Dr. Gulyás Tanügy: A reformiskolák és a németországi középiskolák reformtörekvése a német philologusok és tanfériak nagygyűlésein. Sinka Sándor. — Utasítás a gymnasiumi igazgatók számára. — i. — r. — Közéletünk: A debreceni ev. ref. főiskola 1899—1900. évi költségvetése Vass Mihály. — Levél Csermőről. Vadas Gyula. — A „Debreceni Protestáns Lap” Nagytiszteletű Szerkesztőségének, Debrecen. Csák Aladár. — Nekrológ. Kardos Károly. Szikszay Zoltán. — Különfélék.

Felelős szerkesztő: **SASS BÉLA.**

Szerkesztő-társ: **Eröss Lajos.**

Pályázat nőtanítói állásra.

A **turkevei** ev. ref. egyház egy nőtanítói állomásra pályázatot hirdet.

Javadalom: A most folyó iskolai évben 460 frtnak az állomás elfoglalásától esedékes része és természetbeni lakás. Az 1900-ik iskolai évtől kezdve pedig 460 frt és 75 frt lakbér.

Kötelesség: Az I—II-ik leányosztály tanítása és az V—VI-ik leányosztályban a női kézimunka tanítása.

Pályázhatnak ev. ref. vallású okleveles, vagy tanítóképezdei tanfolyamot végzett tanítónők. Állomás azonnal elfoglalandó. Állandósítás egy és fél évi sikeres működés után történik. Kellően felszerelt pályázatok f. hó 18-ig alulirothoz küldendők.

Turkeve, 1900. febr. 6.

Szabó Sándor,
ev. ref. lelkész.

Pályásat.

A *beregszássi* ev. ref. *egyhástanács* pályázatot hirdet a segédlelkészi s hitoktatói állásra. Fizetése az egyháztól: 1. Kézpénz földmunkaváltás s faárban 796 korona. 2. Búza természetben 12 és fél hectoliter. 3. A várostól 330 liter bor, vagy ennek ára, literenként 50 fillért számítva. 4. Az iparostanulók tanításáért 80 korona. 5. Egy szobából álló lakás, az iskolai épületben.

Kötelességei: A lelkész akadályoztatása esetén a lelkészi teendők végzése. Hitoktatás terv szerint: az állami elemi iskolában heti 10 órán; az áll. főgymnásiumban heti 6 órán; az áll. polg. leányiskolában heti 4 órán; az iparos tanulóknál heti 1 órán.

Pályázni kívánók okmányokkal felszerelt kérvényeket f. é. március 1-ig a lelkészi hivatalhoz adják be.

Az állomás azonnal elfoglalandó.

Beregszász, 1900. febr. 6-án.

Almásy Sándor,

egyh. jegyző.

Kallós Tivadar,

1—2

ev. ref. lelkész.

Kerékgyártó István

orgona-építő.

Nagytiszteletű s tekintetes egyházi előljáróság.

Elmulaszthatatlan kötelességemnek tartom a nagytiszteletű és tekintetes egyházi előljáróságokat értesíteni arról, hogy 8 éve fennálló

orgona építészeti műtermemet,

mely eddig Széchenyi-utca 1805. szám alatt volt,
1899. év november hó 1-től

Darabos-utca 7. szám alá

teljesen e célra újonnan épített házamba helyeztem át, ahol azt a mai kor kívánalmainak megfelelően rendeztem be úgy, hogy bármilyen nagyságú és kivitelű orgonákat, állító termemben teljesen elkészíthetek s azokat átvizsgálás után megrendelési helyökre szállítom. Munkám jószágáról kezeskedik azon nagyrebecsült pártfogás, hogy évente *10—15 ev. reform. egyháznak* szolgálók munkámmal s magam is, minj református vallású, egyházam érdekét tartom szem előtt s úgy az árakban, mint a kivitelben a teljes megbízhatóságra törekszem.

Továbbra is szives pártfogásukba ajánlva magamat, maradtam teljes tisztelettel

NEUMANN M.

Magyarország legnagyobb és legrégebb

férfi-, fiu- és gyermek-ruha telepe

DEBRECEN, Főtér, a m. kir. postával szemben.

Pontos czimemre figyelni tessék.